

Politiek in ESb

Politiek en economie hangen nauw met elkaar samen. In de politiek worden staatkundige doeleinden geformuleerd en wordt de manier aangegeven waarop die doeleinden moeten worden gerealiseerd. De economie is hierbij niet meer dan een stuk gereedschap. Zij moet worden gebruikt bij het op optimale wijze realiseren van de politieke doeleinden. Ofwel: zij kan helpen bij het doen van een optimale keuze tussen de schaarse alternatieve aanwendbare middelen om de gestelde welvaartsdoeleinden te bereiken. In feite zegt het vorenstaande in de praktijk niet veel. Omdat het welvaartsstreven van de mens moeilijk is te kwantificeren, zullen gemakkelijk politieke waarde-oordelen in de objectief bedoelde economische analyses doordringen. De econoom is tenslotte ook maar een mens, elk met eigen ideeën.

Het is onmogelijk voor de econoom een volledig objectieve analyse te maken, hoewel de economische wetenschap wel objectief is. Desondanks is het zinvol dat de econoom in zijn analyse zo objectief mogelijk blijft. De politieke partijen spelen hierbij een zeer belangrijke rol. Zij moeten duidelijke doeleinden aangeven. Doen zij dit niet dan is er meer gelegenheid voor de econoom pseudo-objectief te zijn. De politieke partijen falen m.i. op dit punt. Hun doeleinden zijn niet steeds duidelijk; waren ze dat wel dan durfden de politici de impopulaire consequenties daarvan niet te aanvaarden of aan de bevolking bekend te maken. Er is in de politiek behoefte aan een methode als de kosten-batenanalyse in de economie.

Ondanks de stabiliteit van de meeste Nederlandse politieke partijen is de Nederlandse politiek instabiel. Zij faalt voortdurend in het aangeven van doeleinden en middelen. Voor problemen als die inzake het milieu, het verkeer, de ruimtelijke spreiding en de inflatie neemt zij slechts beslissingen ad hoc, die zoveel mogelijk de kiezers ontzien. In plaats van de gehele problematiek aan de kiezers voor te leggen, proberen de politieke partijen de kiezers te lijmen met vage en mooie beloften. De kiezers worden eigenlijk als onvolwassenen behandeld. De doelstelling van een partij lijkt eerder het verkrijgen van een maximaal aantal stemmen te zijn dan het realiseren van een bepaalde ideologie.

Om een zo groot mogelijke stemmenwinst te verkrijgen, moeten de kiezers vaak onvolwassen blijven. Populaire programmapunten worden breed uitgemeten. Impopulaire programmapunten worden listig omzeild. Het laatste is niet steeds gemakkelijk. Er zijn altijd politieke tegenstanders die het spelletje doorzien. Het gevolg is vaak een fel politiek debat met veel gedraai, waarin men elkaar vliegen probeert af te vangen, maar waarbij de oorzaak van het debat wordt vergeten. Alleen een kenner ziet dan door de politieke bomen het bos nog. Een niet-kenner vindt de politiek al gauw stomvervelend.

Duidelijke problemen waarmee Nederland thans worstelt, zijn de inflatie en de negatieve gevolgen van de economische groei. Onze volksvertegenwoordigers weten er moeilijk raad mee. Vandaar dat de redactie van *ESb*, in verband met de komende verkiezingen, de Tweede-Kamerfracties van de grootste zeven politieke partijen een aantal specifieke vragen over deze problemen heeft voorgelegd. Vragen en antwoorden zijn in dit nummer afgedrukt.

Een oplossing van deze beide problemen wordt m.i. gestimuleerd door het kleur bekennen van de politieke partijen. Om de inflatie te beteugelen zal de gehele Nederlandse bevolking offers moeten brengen. Wie welke offers moet brengen kan de econoom niet bepalen. Hij kan slechts bepalen hoe groot de omvang van die offers is en of de voorgestelde verdeling ervan niet strijdig is met andere economische doeleinden. Ook de problematiek van de economische groei moet op deze wijze worden benaderd. Er moet concreet worden aangegeven welk investerings- en consumptiebeleid moet worden gevoerd, hoe de producenten- en consumentensovereïniteit moeten worden ingeperkt en hoe de gewenste ruimtelijke ordening van Nederland moet worden bereikt.

Het is aan de lezer vast te stellen in hoeverre de politieke partijen hierover in *ESb* het achterste van hun tong hebben willen laten zien door duidelijk voor standpunten te kiezen zonder gedraai en zonder afschuiving van verantwoordelijkheden.

L.H.

Inhoud

Politiek in ESB	1057
<i>Drs. P. A. de Ruiter:</i> Koopvaardij	1059
Economische visies van politieke partijen	1060
<i>Drs. J. M. den Uyl:</i> De optiek van de PvdA	1061
<i>Drs. M. J. W. M. Peijnenburg:</i> De optiek van de KVP	1065
<i>Drs. G. M. V. van de Aardenne:</i> De optiek van de VVD	1068
<i>Drs. A. Schouten en Dr. A. J. Vermaat:</i> De optiek van de ARP	1070
<i>Mr. H. A. F. M. O. van Mierlo:</i> De optiek van D'66	1072
<i>Drs. D. F. van der Mei en Mevr. Ir. N. C. de Ruiter:</i> De optiek van de CHU	1075
<i>Dr. W. Drees jr.:</i> De optiek van DS'70	1077
Ontvangen publikaties	1080

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 72,80 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Postrekening no. 8408; bankrekening no. 25 50 56 877 bij Bank Mees & Hope NV te Rotterdam. Voor België: Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Koopvaardij

Zo snel als mogelijk is na de verkiezingen zal de Tweede Kamer een wetsontwerp behandelen, dat voorziet in een nieuw fiscaal regime voor de zeescheepvaart (vervroegde afschrijving, investeringsaftrek). Hiermee wordt beoogd de exploitatie van zeeschepen onder Nederlandse vlag aantrekkelijker te maken. Dit wetsontwerp leidt waarschijnlijk niet tot grote politieke meningsverschillen. Niettemin heeft het een principiële aspect dat waard is om iets uitvoeriger te worden belicht.

Snelle technologische veranderingen in het zeevervoer, sterke stijging van de nieuwbouwprijzen, fiscale steunmaatregelen in het buitenland hebben ertoe geleid dat Nederlandse reders in toenemende mate de exploitatie van deze schepen onder vreemde vlag hebben gebracht. Doorgaan van deze ontwikkeling, met de daarmee gepaard gaande overplaatsing van management e.d., leidt tot een aanzienlijk teruglopen van onze deviezenopbrengsten (en juist het dienstenverkeer is voor onze betalingsbalans van zo'n strategisch belang) en — wat wel zo belangrijk is — tot een vrij grote daling van de nationale werkgelegenheid in deze sector. Geen wonder dat zowel van de zijde van de werkgevers als door de werknemers in de koopvaardij op steunmaatregelen is aangedrongen. Een verlangen dat door het parlement wel zal worden gehonoreerd, al zijn er nog wat vragen over de hoogte van de fiscale tegemoetkoming.

De principiële vraag is echter: *reduceren* we hiermee een reeds bestaand stuk internationale concurrentievervalsing, zoals de indieners van het wetsontwerp, de staatssecretarissen Scholten en Kruisinga, stellen, of *versterken* we deze juist wanneer we meegaan met de internationale

trend van fiscale stimulering van deze bedrijfstak? Formeel hebben de indieners natuurlijk gelijk, wanneer zij op deze vraag antwoorden: „Dat de ten opzichte van de meeste landen reeds bestaande concurrentievervalsing door de voorgestelde maatregelen wordt gecompenseerd”. Het is echter een veeg teken dat met de voorgestelde maatregel de in het internationale handels- en dienstenverkeer over en weer opgeworpen fiscale barrières alleen maar verder worden opgehoogd, en enigszins aan elkaar worden gelijk gemaakt. Ze in internationaal overleg afbouwen zou juist zijn. Juist Nederland als een weliswaar niet meer zo groot, maar nog altijd belangrijk maritiem land zou hierin voorop kunnen gaan. Daarvan blijkt echter niet zo veel.

Wie nu tegenwerpt dat de kans groot is dat die internationaal geharmoniseerde afbouw zeer veel jaren kan vergen en dat de Nederlandse koopvaardij daarop natuurlijk niet kan wachten, wil ze niet in haar geheel onder vreemde vlag gebracht worden, heeft uiteraard gelijk. Het parlement zal dat ook wel als doorslaggevend argument beschouwen bij zijn standpuntbepaling. Men dient evenwel met nog een ander facet van dit vraagstuk rekening te houden.

Steunverlening aan een bedrijfstak kan gerechtvaardigd zijn. Om sociale redenen bijvoorbeeld. Maar in ieder geval dient aan zo'n steunverleningsactie steeds een analyse vooraf te gaan van de mogelijkheid van economische overlevingskansen op een wat langere termijn, ook — of liever: juist — in internationaal perspectief. Hier speelt het vraagstuk van de zogenaamde optimale *internationale* arbeidsverdeling. Het argu-

ment van de wens tot handhaving van de *nationale* marktpositie is in dat licht onvoldoende om tot steunverlening te geraken.

Overigens is het in dit verband erg bezwaarlijk om te spreken over *de* bedrijfstak koopvaardij. De reeds genoemde snelle technologische veranderingen hebben geleid tot een aanzienlijke diversificatie in de ontwikkeling van deze bedrijfstak, met als gevolg grote verschillen in o.a. de kapitaalintensiteit tussen de verscheidene sectoren van zeetransport. En het is juist de produktiefactor kapitaal die een belangrijke rol in de — nog prille — theorie van de optimale internationale arbeidsverdeling speelt.

Er is evenwel een ander wetsontwerp dat de zeescheepvaart raakt, dat zich meer dan dit fiscale wetsontwerp leent voor een meer principiële benadering als hierboven globaal aangeduid. Ik bedoel de zgn. Retorsiewet zeescheepvaart, waarvan het ontwerp reeds in januari 1970 verscheen. Dit wetsontwerp wil het mogelijk maken dat de Nederlandse overheid bij wijze van tegenmaatregel regels kan stellen, waardoor de zeescheepvaart van landen die vlagbevoorrechtiging toepassen, eveneens belemmeringen in de weg worden gelegd.

Het is deze Retorsiewet die, zeker gelet op de relatie tot de ontwikkelingslanden, een aantal aspecten bevat met betrekking tot het aspect der internationale arbeidsverdeling, waarover het waard is t.z.t. een meer principiële discussie te houden.

Economische visies van politieke partijen

In verband met de verkiezingen op 29 november a.s. heeft de redactie van ESB de Tweede-Kamerfracties van de grootste zeven politieke partijen de onderstaande vragen toegezonden, met het verzoek deze te beantwoorden. Op deze manier probeert ESB eraan mede te werken de kiezer een inzicht te geven in de economische visies van de grootste partijen. De antwoorden zijn op de volgende pagina's afgedrukt.

1. Loon- en prijspolitiek

Welke concrete maatregelen moeten in de komende kabinetsperiode, en in het bijzonder in 1973, worden getroffen ter bestrijding van de inflatie?

Wilt u hierbij o.a. aandacht aan het volgende schenken:

- Welke rol heeft de overheid hierbij?
- Tot welke offers moet Nederland bereid zijn?
- Theoretisch is de inflatiebestrijding mogelijk door in te grijpen in óf de lonen, óf de prijzen, óf in allebei. Waar voelt u het meest voor en waarom?
- Hoe denkt u over de suggestie dat bij wijze van voorbeeld de overheid voor haar ambtenaren een loonstop instelt en daarnaast een algehele prijsstop afkondigt?

2. Inkomensverdeling

Naast het begrip loonpolitiek wordt vaak het begrip inkomenspolitiek gebruikt. Met behulp van een inkomenspolitiek kan men zowel de inflatie bestrijden als de bestaande inkomensverdeling wijzigen. Wat is uw mening over de huidige inkomensverdeling en over het voeren van een inkomenspolitiek om hierin verandering te brengen?

Wilt u hierbij o.a. aandacht aan het volgende schenken:

- Is er, gezien de huidige economische problematiek, wel de mogelijkheid om de komende jaren de inkomensverdeling te wijzigen?
- Ten gunste van welke groepen en ten koste van welke groepen moet de inkomensverdeling worden gewijzigd?
- Bent u voor het invoeren van een maximuminkomen en hoe hoog zou dit mogen zijn?
- Moeten de trekkers van hoge inkomens in 1973 het voorbeeld geven om tot een loonmatiging te komen?
- Moet het verwezenlijken van een gewenste inkomensverdeling aan werknemers- en werkgeversorganisaties worden overgelaten?
- Bent u voor een gegarandeerd inkomen?

3. Werkgelegenheid

Hoe kan in de toekomst worden bewerkstelligd dat de vraag naar arbeid van een bepaalde kwaliteit overeenstemt met het aanbod van arbeid van een bepaalde kwaliteit?

Wilt u hierbij o.a. aandacht aan het volgende schenken:

- Hoe moet voorkomen worden dat werklozen met een bepaalde opleiding of ervaring moeilijk of geen passende betrekking kunnen vinden?
- Hoe moet voorkomen worden dat jongelui na

hun studietijd geen betrekking kunnen vinden die past bij hun opleiding?

- Moeten buitenlandse werknemers een rol blijven vervullen in onze maatschappij?

4. Economische groei

Mede door de Club van Rome hoort men steeds vaker de mening dat de economische groei moet worden afgeremd o.a. om uitputting van grondstoffen te voorkomen en om het milieu schoon te houden. Wat vindt u van het primaat van de economische groei?

Wilt u hierbij o.a. aandacht aan het volgende schenken:

- Moet de overheid een actieve(re) rol spelen bij de verdeling van de beschikbare middelen over de potentiële bestedingen (collectieve en particuliere, te zamen en afzonderlijk)?
- Moet de overheid een consumptiebeleid voeren in plaats van een consumentenbeleid? Onder consumptiebeleid wordt verstaan het ingrijpen door de overheid in het bestaande consumptiepatroon. Onder consumentenbeleid wordt verstaan het nemen van maatregelen door de overheid ter behartiging van consumentenbelangen.
- Moet de overheid een productiebeleid voeren, d.w.z. ingrijpen in de producentensoevereiniteit?
- Moeten productie en consumptie worden afgeremd c.q. stopgezet? Zo ja, welke?

5. Ruimtelijke ordening

Naar welk patroon van wonen en werken moet worden gestreefd? Welke sociale en economische politiek moet worden gevoerd om het gewenste patroon te verkrijgen?

Wilt u hierbij o.a. aandacht aan het volgende schenken:

- Moet de industriële ontwikkeling in de Randstad worden afgeremd ten gunste van die in het Noorden en het Zuiden?
- Welke gebieden moeten industrie-, recreatie-, en woongebied worden?
- Moet worden doorgegaan met het uitbreiden van het wegennet, en zo ja, hoe lang?
- Moeten het Deltaplan en de Zuiderzeewerken in hun huidige opzet doorgang vinden?
- Moet het vliegverkeer worden afgeremd of gestimuleerd?
- Moet het particuliere vervoer worden afgeremd t.b.v. het openbare en zo ja, hoe?
- Is de huidige afnemende van de bevolkingsgroei voldoende?
- Moet de overheid wat doen als afremming van de bevolkingsgroei vrijwillig niet snel genoeg tot stand komt?

De optiek van de PvdA

DRS. J. M. DEN UYL

Op het moment dat het nog onzeker is of een centraal akkoord over het in 1973 te voeren loon- en prijsbeleid tussen werkgevers en werknemers in werking zal treden, kan men slechts onder hypotheek van deze onzekerheid spreken over de in 1973 te nemen concrete maatregelen.

1. Loon- en prijspolitiek

In de vraagstelling wordt de maatregel ter bestrijding van inflatie geformuleerd onder het hoofde loon- en prijspolitiek. Een van de kernstellingen van de PvdA is nu juist dat loon- en prijspolitiek wel een belangrijke rol kunnen spelen bij de bestrijding van de inflatie, maar dat men daarbij dan toch veel meer op het pad is van symptoombestrijding dan van de noodzakelijke structurele aanpak van de inflatie.

De oorsprong van de kwaal van de inflatie ligt in een wanverhouding tussen middelen en bestedingen. Vele jaren achtereen hebben politici, presidenten van de Nederlandsche Bank en centrale organisaties gewezen op de structurele spanning tussen bestedingen en middelen. Steeds opnieuw overtrof de eerste categorie, zij het in wisselende samenstelling, de laatste. Steeds ook heeft mijn partij gewezen op het structurele manco van de centrale overheid op dit punt nl. de afwezigheid van een beleid gericht op het beheersen van het totale bestedingspakket, anders dan door een aantal bezweringsformules. Dit beleid wreekt zich: de bestedingsinflatie is in een kosteninflatie overgegaan, die – gevolg van het cumulatieve karakter ervan – veel moeilijker te bestrijden is dan een bestedingsinflatie.

De versnelling van het inflatietempo in de tweede helft van de jaren zestig droeg een autonome kosteninflatie in zich: de overschakeling op de BTW. Ze is verder aangewakkerd door een ruimere toepassing van het profijtbeginnsel in de vorm van een stelselmatige verhoging van overheidstarieven, die zoals bij de PTT, soms niet onaanzienlijk op de gemiddelde prijsstijging vooruit liep.

Naar het mij voorkomt hebben de laatste kabinetten primaire verantwoordelijkheid zowel voor het voortduren van de structurele bestedingsinflatie als voor de hardnekkige kosteninflatie in ons land.

De kosteninflatie kan niet worden beteugeld indien aan de bestedingsinflatie geen einde wordt gemaakt. De overgang naar een stelsel van vrije loonpolitiek, het afschaffen van de prijsbeheersing, zoals in het regeerakkoord, waarmee het eerste kabinet-Biesheuvel optrad, werd bezegeld, vonden plaats zonder dat van een beheersing van verschillende bestedingscategorieën door de overheid sprake was.

Met de ontwikkeling van de instrumenten tot beheersing van de bestedingsontwikkeling is nog nauwelijks een begin gemaakt. Intussen dreigen voortdurend nieuwe misverstanden door het dooreen haspelen van conjuncturele en structurele overbesteding.

Hoewel het structurele gevaar van de bestedingsinflatie

niet bezworen is, zegt de minister van Economische Zaken in zijn toelichting op de begroting voor 1973: „Er is thans geen overbesteding meer”. In opmerkelijke tegenspraak overigens tot zijn collega van Financiën, die in de *Miljoenennota 1973* schrijft over „een welhaast structureel geworden overbesteding”. Het gesignaleerde manco in het overheidsbeleid treft diezelfde overheid als een boemerang: ondanks de voortgaande sterke nominale groei van de overheidsuitgaven, daalt het volume van de materiële overheidsuitgaven! Tegelijkertijd werkt zij zichzelf als gezegd nog verder in de nesten door een steeds grotere eigen bijdrage aan de kosteninflatie te leveren: verhoging van prijzen van overheidsdiensten en van indirecte belastingen.

Een doeltreffend anti-inflatiebeleid vraagt de volgende maatregelen.

1. Beheersing van de particuliere investeringen door een selectief investeringsbeleid, waarbij – anders dan in het onlangs ingediende wetsontwerp – in eerste aanleg op een vergunningstelsel de nadruk dient te liggen. De toetsing van investeringen dient niet primair te gebeuren op grond van regionale effecten, maar van welzijnseffecten in brede zin. Enige vertraging van de groei der particuliere investeringen is waarschijnlijk verantwoord. De mogelijke risico's die daaruit voortvloeien voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid dienen te worden opgevangen door een beter arbeidsmarktbeleid en een sectorstructuurpolitiek die meer verfijnd is en qua instrumentarium aanzienlijk uitgaat boven het "massage"-instituut dat de nu door minister Langman voorgestelde Nederlandse Herstructureringsmaatschappij vormt.

2. Beheersing van de particuliere consumptie door een sociaal contract tussen overheid en bedrijfsleven. De overheidsinvloed is hier overwegend indirect; zij moet een klimaat scheppen waarin en zij moet voorwaarden scheppen waarop een effectief anti-inflatiebeleid gedragen kan worden door de wilsovereenstemming tussen de sociale partners. Dat klimaat is nu duidelijk afwezig, o.a. door het ontbreken van een beleid gericht op inkomensnivellering. Men kan van een verantwoordelijke vakbeweging niet vragen zich te matigen, als zij constateert dat de winstinkomens ongecontroleerd toenemen. Verhoging van de indirecte belastingen draagt tot verslechtering van dat klimaat nog bij. Een prijsmaatregel is een uiterst zinnig instrument en werkt aan drie kanten. Hij draagt direct bij tot inflatie-tempering en indirect door zowel de ondernemers een economische prikkel te verschaffen om zich tegen excessieve looneisen te keren, als door de kansen op excessieve looneisen zelf te verminderen. Het lijkt mij twijfelachtig of de in het Centraal Akkoord voorziene regeling van het prijsgedrag doeltreffend zal zijn.

3. Hervormingen ter verwerkelijking van een grotere gelijkheid in vermogen, inkomen, kennis en zeggenschap. Terecht is in de discussienota Arbeidsvoorwaardenbeleid van de vakcentrales van mei van dit jaar verband gelegd tussen dergelijke als structureel aangeduide hervormingen

en de medewerking van de vakbeweging aan inflatiebestrijding. Beperking van de groei van het reële inkomen zal mede moeten worden geëffectueerd door beperking van de initiële contract-loonstijgingen. Het ligt voor de hand dat een dergelijke beperking in het bijzonder in de bedrijfstakken en bedrijven met sterke produktiviteitsstijgingen tot grote spanningen zal leiden indien geen aanvullende regelingen met betrekking tot de daaruit voor de onderneming voortvloeiende winstvergroting worden gemaakt.

Terecht bepleit het program van de Progressieve Drie een snelle invoering van een wettelijk verplichte vermogensaanwasdeling. Waar in de maatschappelijke ontwikkeling van de afgelopen jaren geen sprake is geweest van een verkleining van de uitzonderlijk grote verschillen in de verdeling van de particuliere vermogens is snelle invoering van op vermogen en inkomen uit grote vermogens drukkende belastingen voorwaarde tot verbetering van een sociaal klimaat.

Uitbreiding van de bevoegdheden van de ondernemersraden met name invoering van het medebeslissingsrecht van de ondernemingsraad ten aanzien van ingrijpende ondernemingsbeslissingen dient op korte termijn te worden gerealiseerd. Aan de ontduiking van de in de wet op de structuur van de onderneming voorziene inspraak van de werknemers door het massaal overgaan tot het gebruik van de rechtsvorm van een besloten NV dient snel een einde te komen.

Grotere gelijkheid in kennis dient gerealiseerd te worden door positieve discriminatie ten behoeve van onderwijs en vorming van kinderen uit de benadeelde milieus.

4. Een ingrijpen in lonen en prijzen is alleen dan effectief en mogelijk als een aantal van bovengenoemde voorwaarden is vervuld en er een regering zit, die een sociaal klimaat heeft geschapen waarin ingrijpen mogelijk is. Er zijn economische voorwaarden, bijv. het opruimen van haarden van inflatoire spanning in congestieregio's. Er zijn sociale voorwaarden: een andere inkomensverdeling, een ander belastingbeleid, een ander uitgavenpatroon van de overheid. Wanneer aan deze voorwaarden niet is voldaan kan zelfs een De Brauw niets veranderen aan de werking van de Phillips-curve.

Wat betreft de suggesties voor een incidentele aanpak wil ik het volgende opmerken.

Het is niet rechtvaardig een willekeurige groep (ambtenaren) als voorbeeld-instrument te hanteren, alleen maar omdat deze inkomenscategorie nu eenmaal rechtstreeks door de overheid te beïnvloeden is. Wel zou men zich kunnen afvragen of het eenjarige trendbeleid niet zou kunnen worden omgezet in een meerjarig trendbeleid (nacalculatie dus pas later), zodat toch sprake is van een zekere voorbeeldwerking. Dit is echter slechts dan toelaatbaar nadat aan de meergenoemde voorwaarden voor een effectief anti-inflatiebeleid is voldaan, hetgeen dus impliceert een op inkomensnivellering gericht beleid óók in de sector der ambtenarensalarissen.

Van de ene dag op de andere een overheidsprijsstop afkondigen is een te grof instrument; zo'n prijsstop kan slechts onderdeel vormen van een totaal anti-inflatiebeleid. Want anders dreigt het gevaar dat stijgende collectieve voorzieningen, grotere tekorten bij de PTT e.d. via extra belastingen moeten worden betaald, hetgeen het toch reeds niet geringe probleem van de afwenteling alleen maar des te klemmender maakt. Wat men aan kosteninflatie terugdringt wordt aldus aan bestedingsinflatie weer opgeroepen.

Samenvattend zou ik willen zeggen dat de slogan „een

geïntegreerd budgetair- investerings- en inkomensbeleid” op zichzelf niets zegt. Deze slogan is de laatste jaren sterk favoriet in de adviezen van de SER en van de Commissie van Economische Deskundigen uit zijn midden. Dat die samenhang er moet zijn, spreekt vanzelf. Ook dat bestaande overlegstructuren daarbij een nuttige functie kunnen vervullen. Alles hangt echter af van de maatstaven van het overheidsbeleid. Welke criteria zullen gaan gelden voor een selectief investeringsbeleid? Zal een inkomensbeleid zich bewust richten op een verkleining van inkomensverschillen? Aan welke uitgaven geeft de overheid prioriteit (defensie, welzijn, goedkope nieuwe woningen)? Hoe wordt de belastingdruk verdeeld? Worden de bestaande vermogens- en machtsverhoudingen doorbroken? Over deze vragen worden op 29 november verkiezingen gehouden. De uitslag beslist of er van een doeltreffend anti-inflatiebeleid sprake zal zijn.

2. Inkomensverdeling

a. De bestaande inkomensverdeling representeert niet alleen inspanningsverschillen, maar ook prestatieververschillen als gevolg van aangeboren en geschoolde intelligentie en verschillen uit hoofde van monopolie- en machtsposities. Wij achten haar daarom ongelijk, een oordeel dat vooral kwalitatief is. De vraag naar een inkomensherverdeling laat zich des te klemmender stellen naarmate de ruimte voor reële inkomensstijging geringer wordt, geringer moet worden. Natuurlijk is die herverdeling mogelijk. Die mogelijkheid is allereerst een functie van de politieke wil. Over de noodzaak zijn politieke partijen verdeeld. In tegenstelling tot wat de vraagstelling suggereert is het in mijn ogen juist ook een economische noodzaak om verandering te brengen in de inkomensverdeling. Die herverdeling vormt een van de bouwstenen voor een sociaal klimaat dat partners motiveert om hun bijdrage te leveren aan de inflatiebestrijding.

b. De inkomensverdeling zou zodanig moeten worden gewijzigd dat de inkomensbron inspanning een hogere wegingscoëfficiënt zou krijgen en de factoren intelligentie, monopolie- en machtspositie een geringere wegingscoëfficiënt zouden krijgen bij de toedeling van inkomens. In concreto: meer voor kleine middenstanders en ongeschoolde arbeid, nu door gastarbeiders verricht, minder voor vermogensbezitters en academici. Voorts zou de inkomensverdeling meer ten gunste van niet-actieven dienen te worden herzien.

c. Ik ben in principe geen tegenstander van een maximum inkomen, maar ik onderken de moeilijkheden bij de uitvoering. Denk bijv. eens aan de eveneens moeilijk controleerbare vlucht in onkostenvergoedingen, zgn. zakenreizen enz. Wellicht dat van openbaarmaking van topinkomens een zekere remmende werking zou uitgaan.

d. Zonder enige twijfel moet, met name met de vrije beroepsbeoefenaars, een aantal stringente afspraken worden gemaakt. Men kan niet van een werknemer die een CAO-loon ontvangt verwachten dat hij bereid is van reële contractloonstijging af te zien wanneer hij constateert dat anderen, die er toch al ruimer voor zitten dan hij, zich steeds bij voorbaat al ruimschoots weten in te dekken tegen prijsstijgingen. Matiging van de hogere-inkomensstrekkers is bovendien strikt noodzakelijk om enige ruimte voor reële stijging voor de lagere inkomens te creëren.

e. Het verwezenlijken van de gewenste inkomensverdeling kan niet louter aan de sociale partners worden overgelaten. Daarvoor zijn twee redenen aan te voeren.

1. Ook al is het sociale klimaat nog zo gunstig, het onderhandelingsresultaat van het loonoverleg tussen werknemers- en werkgeversorganisaties behoeft niet per definitie dat te zijn wat de overheid zich als optimaal voorstelt, gegeven nu eenmaal de eigen verantwoordelijkheid van die overheid.

2. Het centrale overleg strekt zich niet of nauwelijks uit over het terrein van de hogere inkomens. De afspraken daarover in het ontwerp-centraal akkoord zijn vaag.

f. Tot op zekere hoogte ben ik voorstander van een gegarandeerd inkomen. Ons stelsel van sociale verzekeringen annex minimumloon vormt in feite daarvan reeds een begin.

3. Werkgelegenheid

Bij een steeds grotere beroepsdifferentiatie, een hoger en meer gespecialiseerd opleidingsniveau, en een steeds ingewikkelder beroepsstructuur wordt het wederzijds afstemmen van de vraag naar en het aanbod van het navenant groeiende aantal categorieën van beroepsbeoefenaars op de arbeidsmarkt steeds moeilijker. Een meer verfijnd arbeidsmarktbeleid is daartoe noodzakelijk. Daarboven op komt dan nog de wens dat het arbeidsmarktbeleid de structurele en conjuncturele wijzigingen in en tussen de sectoren helpt opvangen. De noodzaak van een flexibel en prognostiserend arbeidsmarktbeleid is daarmee evident. Ook hier laat zich, ter wille van dat gewenste betere inzicht in de arbeidsmarktontwikkeling, inzicht in het investeringsverloop als voorwaarde stellen. Het geheel voorkomen van structuur- en/of jeugdwerkloosheid (uw vragen 3a en 3b) lijkt mij onmogelijk. We kunnen hooguit proberen het kwaad zo gering mogelijk te maken door een arbeidsmarktbeleid te gaan voeren dat niet de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt passief volgt, doch probeert te anticiperen op de toekomstige ontwikkeling.

c. Uw vraag over buitenlandse werknemers lijkt mij onvolledig. Of zij een rol moeten blijven vervullen in onze maatschappij is geen vraag meer, ze zullen dat voorlopig blijven doen. De vraag is veeleer of we het ons ten opzichte van de landen van herkomst en ten opzichte van deze mensen zelf kunnen permitteren de groei van hun aantal te laten voor wat ze is. Ik meen dat dat niet kan. Mensen die hun land verlaten om elders te gaan werken doen dat doorgaans om materiële redenen. Ons land profiteert daarvan, terwijl op hetzelfde moment het eigenlijke land deze mensen nodig heeft. Het beleid ter zake van de ontwikkelingshulp dient aan dit vraagstuk van optimale internationale arbeidsverdeling meer aandacht te besteden. Dat is één.

Twee is dat wij tot dusverre niet in staat zijn gebleken op enigszins behoorlijke wijze te realiseren wat toch bitter nodig is, nl. het creëren van zodanige omstandigheden dat zij in het totaal van leef- en woonfactoren een positie innemen die gelijk is aan die van hun collega's, hun burens enz. De huisvesting en maatschappelijke begeleiding zijn daarvan wel de meest schrijnende voorbeelden. De landelijke overheid heeft daarbij in tweërlinje een belangrijke taak. Zij dient het toelatingsbeleid meer en beter te koppelen aan de huisvestingsmogelijkheden; zij dient tevens de lagere overheden de ruimte te

geven passende voorzieningen (wonen, sociaal verkeer) te treffen. Die middelen ontbreken nu te enen male. Ik ben er voorstander van dat de overheid de kosten hiervan voor een deel verhaalt op de bedrijven.

4. Economische groei

Op de vraagstelling wat ik vind van het primaat van de economische groei moet ik eerst iets afdingen. In de Adviescommissie van Zes, de zogenaamde commissie-Mansholt waaraan ik heb meegewerkt, wordt daarbij de nadruk gelegd op veranderingen in de samenstelling van economische groei. Het gaat daarbij om de kwaliteit van de economische groei, waarbij het aspect van de vraag in hoeverre besparingen op het verbruik van grondstoffen en energie en het terugdringen van de vervuiling kunnen worden tot stand gebracht, meer op de voorgrond moet treden. In het algemeen gesproken zie ik de noodzaak de economische groei in de traditionele betekenis te beperken.

Het is onwaarschijnlijk dat we tot in eeuwigheid kunnen voortgaan met onbeperkte industriële productie en een exponentieel gebruik van grondstoffen. Dat het absolute eindpunt een stuk verder weg ligt dan de diepste pessimisten ons willen doen geloven, daarin ga ik graag mee. Ik meen echter dat overheid, bedrijfsleven, ja iedereen, niet alleen de taak heeft dat eindpunt zover mogelijk in de tijd weg te schuiven, maar tevens te zoeken naar mogelijkheden ook in de "long run" productie en potentieel blijvend met elkaar in balans te brengen (kringloopproductie e.d.). Dat dit temporisering van de economische groei tot gevolg heeft, lijkt aannemelijk. De sociale schade daarvan kan beperkt blijven mits een doeltreffend beleid wordt gevoerd, dat berust op een sterke planmatigheid. Wordt een beleid gevoerd in de zin van "vriezen we dood, dan vriezen we dood", dan vriezen we dood.

a. De kritische-groei issue versterkt derhalve alleen maar de bij de vorige punten reeds beklemtoonde noodzaak dat de overheid samenstelling en verdeling van nationale middelen en bestedingen meer in de hand probeert te houden.

b. Op de noodzaak de groei van de particuliere consumptie te bewaken heb ik reeds eerder gezegd. Of zij ook de *samenstelling* van het pakket consumptiegoederen rechtstreeks moet beïnvloeden, waag ik te betwijfelen. Grijpt men in aan het begin van de bedrijfskolom, dus bij de investeringen, dan kan veel symptoombestrijding verderop achterwege blijven. Dan zie ik niet in waarom anders dan langs indirecte weg (meer voorlichting van de consument m.b.t. nadelige externe effecten van bepaalde goederen, prijscorrecties voor dezelfde effecten) in het bestaande consumptiepatroon zou moeten worden ingegrepen. Ik ben daarmee aangeland bij het consumentenbeleid. Op dat terrein is nog zeer veel te doen en kan nog veel verbeterd worden; daarbij valt te denken aan verbetering van, c.q. invoeren van wettelijke maatregelen op het terrein van colportage, prijsaanduiding, consumentenopleiding, keuring tweedehands auto's, milieu.

Met het voorgaande is naar ik meen ook een voldoende antwoord gegeven op de vragen 4 c en 4 d.

5. Ruimtelijke ordening

De ontwikkeling van de steden en dorpen vertoont thans duidelijk de zogenaamde olievlekwerking. Het ruim-

telijk orderingsbeleid verloopt niet zodanig dat werkelijk concentraties van uitbreidingen in plaats van versnipperde uitbreidingen plaatsvinden. Praktisch iedere gemeente probeert haar eigen uitbreiding zo krachtig mogelijk te bevorderen. Het beginsel van de gebundelde deconcentratie wordt geweld aangedaan. De "open ruimtes" worden aangetast. Dit heeft diepgaande gevolgen voor het woon- en het werkmilieu. De nieuwe wijken zijn doorgaans woonwijken. Die woonwijken liggen tamelijk ver van de werkplaatsen. Het gevolg is – vooral in de Randstad – een immense verkeersstroom. De woonwijken daarentegen bieden doorgaans te weinig gedifferentieerde mogelijkheden om van "integraal wonen" te kunnen spreken. Nieuwbouw gaat helaas vaak ten koste van de woonfunctie van de binnensteden. Dat wat het eerste aspect betreft.

Als tweede noem ik dat als gevolg van de min of meer automatische uitbreiding van de bestaande woon- en werkagglomeraties de ontwikkeling van de regio's (noorden, zuiden, delen van het oosten) ten achterblijft. Dat is onaanvaardbaar, uit het oogpunt van bevolkingsspreiding, uit het oogpunt van mogelijkheden voor een beter welzijnsniveau in de regio's, uit het oogpunt van inkomensverdeling en uit het oogpunt van werkgelegenheid. Samengevat: ik meen dat binnen de Randstad meer aandacht moet worden besteed aan een zodanige stedenbouw en planologie dat een meer gedifferentieerd woon- en werkmilieu ontstaat, en dat ten aanzien van de regio's een meer effectief spreidings- en inrichtingsbeleid moet worden gevoerd.

a. Een dergelijk beleid zal voor een deel zeker een afremmende werking hebben op de industriële ontwikkeling in de Randstad. Daarbij speelt ook de concentratie van bepaalde industrieën een rol, waarbij ik doel op bijv. de petrochemische industrie in Rijnmond. Een deel daarvan, dan wel van zich aankondigende nieuwe industrieën kunnen uit twee overwegingen beter naar andere gebieden worden afgeleid, ten eerste vanwege de doelstellingen voor het spreidingsbeleid, ten tweede uit overwegingen van milieubelasting. Tenzij de bedrijven in kwestie natuurlijk aangewezen zijn op specifieke vestigingsplaatsfactoren die alleen in de Randstad aangetroffen worden (bijv. diep vaarwater).

b. De vraag welke gebieden industrie-, recreatie- of woongebied moeten worden suggereert een beetje dat we nog van alles kunnen veranderen. Dat is zeker niet het geval. Wat industriegebied is, zal dat voorhands blijven. Resteert wel de vraag of wat recreatiegebied is, dat ook kan blijven. Een zekere wijziging, géén vermindering in dat patroon zal onvermijdelijk zijn, al was het alleen al omdat voor het wonen meer ruimte nodig is. Nederland zal echter alle zeilen moeten bijzetten om zijn spaarzame recreatieruimte te behouden. Waar ik echter zojuist gepleit heb voor een sterkere spreiding van de bevolking, spreekt het voor zich dat ik grotere delen van het noorden en zuiden ook als woon/werkgebied zie. Voor de goede verstaander ben ik waarschijnlijk voldoende duidelijk als ik zeg dat bij die spreidingsgedachte de ruimtelijke orderingsstrategie van de gebundelde deconcentratie moet worden gevolgd, juist om zoveel mogelijk versnippering tegen te gaan en een optimum aan gedifferentieerdheid mogelijk te maken. Aan dat beleid wordt nu te weinig concreet gestalte gegeven.

c. Naarmate de bevolking, de werkgelegenheid en de welvaart groeien, stijgt de behoefte aan verkeer. Het openbaar vervoer zou daarin een groeiend aandeel moeten hebben. Dat is helaas niet het geval, wat voor een

deel te wijten is aan gebrek aan beleid.

De recente studie van het NEI roept de vraag op of we niet moeten ophouden met de verkeersinfrastructuur (het aanbod) steeds aan te passen aan de (exploderende) vraag naar verkeers- en vervoersdiensten, maar integendeel ons juist meer moeten gaan richten op het beheersen van die vraag. Het zal duidelijk zijn dat dit enorme consequenties heeft voor ons ruimtelijke orderingsbeleid, bijv. het minimaliseren van de afstand tussen woon- en werkplaats, concentratie van het wonen en werken in grote agglomeraties. Daaruit vloeit een herbezinning op de bestaande wegenbouwplannen voort.

d. In de verdere afbouw van het Deltaplan en de Zuidoostwerken liggen grote mogelijkheden voor recreatie- en woongebieden, nog afgezien van de ruimtewinst die de IJsselmeerpolders opleveren.

Nadelige milieu-effecten zijn, met name inzake het Deltaplan, niet alleen denkbeeldig, maar vrijwel zeker. Mijn opvatting is dan ook dat enkele onderdelen van het nog uit te voeren deel van de Deltawerken zullen moeten worden getemporiseerd, voor zover dat uit veiligheidsoverwegingen mogelijk is, om nadere bestudering van milieu-effecten mogelijk te maken. Voor alle duidelijkheid wil ik hierbij wel de kanttekening maken, dat de tegenstanders van de afsluiting van de Oosterschelde mij nog niet hebben kunnen overtuigen. Bedoelde aanpassing van het Deltaplan zou mijns inziens soelaas kunnen bieden.

e. De ontwikkeling van het vliegverkeer is hoofdzakelijk gelijk opgegaan met de ontwikkeling van de lawaai-overlast. Het is onbegrijpelijk dat de nationale regeringen in internationaal overleg niet meer dwang uitoefenen op de vliegtuigbouwers om zodanige typen te ontwikkelen dat de lawaai-overlast drastisch wordt beperkt. Technisch blijkt dat mogelijk te zijn. De verdere groei van het vliegverkeer, en bijv. ook de aanleg van een tweede nationale luchthaven, dienen aan het bevorderen van die ontwikkeling gekoppeld te worden.

f. Openbaar vervoer heeft bij de drie samenwerkende progressieve partijen een hoge prioriteit. Het niet voetstoots toegeven aan de expansiedrift van het particuliere vervoer kan meehelpen het openbare vervoer te stimuleren.

g, h. De sociale bewustwording ten aanzien van het kindertal, resulterend in een lager geboortecijfer, berust op twee factoren: de bewustwording van "de nieuwe schaarste", die zich wellicht verder voortzet in een nieuw cultuurpatroon en de ontwikkeling van de anti-conceptiva waarbij met name de pil een grote rol speelt. Indien de bevolkingsontwikkeling zich doorzet zoals thans een trend lijkt te worden, is dat in het westen voldoende om een deel van de dreigende problemen van overbevolking (en grondstoffenvoorraad) op wat langere tijd het hoofd te bieden. Althans in ons land. Voor met name de derde landen ligt het probleem nog volslagen open. De overheid heeft de plicht het bewustmakingsproces te bevorderen, dat ook in haar beleid zichtbaar te maken, en de voorwaarden te creëren waaronder gezinnen eenvoudiger in staat zijn het kindertal zo te regelen als zij dat wensen.

J. M. den Uyl

**Bijbenen en bijblijven,
ESB maakt het mogelijk.**

De optiek van de KVP

DRS. M. J. W. M. PEIJNENBURG

1. Loon- en prijspolitiek

Inflatie is een groot kwaad. Op velerlei gebied wordt een harmonische ontwikkeling van de maatschappij erdoor bemoeilijkt of erger nog, onmogelijk gemaakt. Planning en lange-termijncalculaties komen op drijfzand te staan, zowel bij de overheid als bij het bedrijfsleven. De ongunstige ruitvoet van de overheidsbestedingen (hogere gemiddelde prijsstijging dan in het particuliere bedrijfsleven) heeft vergaande consequenties voor de rijksbegroting. Die groepen van burgers die niet van de bescherming van indexeringsclausules of andere afwentelingsmogelijkheden genieten zien hun reële, beschikbare inkomen achteruit gaan.

Inflatie is evenzeer een moreel kwaad. Voor zover er geen sprake is van geïmporteerde geldontwaarding dan wel een excessieve stijging van het beslag der collectieve bestedingen op het nationale inkomen, is zij immers voor een belangrijk deel het gevolg van onwil naar verhouding bij te dragen tot de kosten van met name collectieve voorzieningen. Hiernaast heeft zij tot gevolg dat de lastenverzwaring onevenredig sterk wordt gelegd op de schouders van groepen die juist extra onze solidariteit behoeven: zoals marginale zelfstandigen, bewoners van oude verkrottende binnensteden of van besparingen voor hun oude dag „genietenden”.

Praten over de verantwoordelijkheid van de overheid betekent dan ook allereerst praten over de overheid als behoedster van het algemeen belang; in laatste instantie ziet de overheid erop toe dat alle groeperingen in de maatschappij aan hun trekken komen. In die positie dient zij voortdurend maatschappelijke prioriteiten af te wegen tegen de offers die zij ervoor zal moeten vragen, alsmede dient zij erop toe te zien dat een zorgvuldig beheer wordt gevoerd, met gebruikmaking van moderne technieken als kosten-batenanalyse, meerjarenprogrammering, stringent begrotingsbeleid enz.

Om op de inflatie terug te komen: de overheid heeft een beslissende invloed op de sociaal-economische ontwikkeling door haar eigen doen en laten. Wel zijn aan die invloed grenzen gesteld door bijvoorbeeld onze relaties met het buitenland, onze plaats in de EG, en last but not least onze sociaal-economische structuur waarin aan de sociale partners een ruime mate van autonomie is gelaten. Zij dienen die verantwoordelijkheid dan wel waar te maken. Anders mag corrigerend optreden van de overheid niet uitblijven. Welke maatregelen in zo'n situatie allereerst in aanmerking komen valt bij voorbaat niet vast te stellen; wel lijkt ons onontkoombaar dat bij een algehele afwezigheid van medewerking van de zijde van het bedrijfsleven opnieuw het stijgingspercentage van de collectieve bestedingen onder zware druk zal komen te staan.

Het beleid ten aanzien van lonen en prijzen hangt

dermate nauw samen dat ingrijpen in één van de twee met voorbijgaan van de ander ongewenst en weinig zinvol lijkt. Ingrijpen in de prijzen alleen gaat ten koste van de werkgelegenheid in de bedrijfstakken met lage arbeidsproductiviteit en bergt daarnaast het gevaar van kartelachtige afspraken in zich. De ambtenaren dwingen het „goede” voorbeeld te geven, lijkt ons onjuist. Wel mag de vraag worden gesteld in hoeverre de arbeidsvoorwaarden van de ambtenaren als gangmakers fungeren. Uiteraard spelen de ambtenaren en hun organisaties een volwaardige rol in het overleg ten einde tot een inkomensbeleid te komen.

2. Inkomensverdeling

Een inkomensbeleid is een proces van lange adem en met een geheel eigen dynamiek. De afgelopen jaren zijn heel duidelijk wijzigingen opgetreden in de inkomensverdeling, zowel tussen overig inkomen en arbeidsinkomen als binnen het totale arbeidsinkomen. Instrumenten van een inkomenspolitiek zijn bijvoorbeeld het regionale beleid en het onderwijsbeleid, het sector-structuurbeleid en ook het infrastructuurbeleid. Ter verbetering van de secundaire inkomensverdeling staan instrumenten ter beschikking als belasting op inkomen en het instituut der sociale uitkeringen. Hier zijn veel directere ingrepen denkbaar. Maar tegelijk moet bedacht worden dat drastische herverdeling zwaar zal vallen, nu we niet op een autarkisch eiland leven waar iedereen die erop zit wel mee móet. Dit laatste geldt overigens ook voor het aanbrengen van drastische wijzigingen in de primaire inkomensverdeling.

Overigens lijkt het niet geheel ongevaarlijk de hoogte van de diverse sociale uitkeringen steeds verder te relateren aan de hoogte van het minimumloon, te meer voor zover dit vanuit een fundamenteel onevenwichtige situatie geschiedt, zodat in plaats van inflatiebestrijding eerder inflatieversterking plaats vindt.

Een maximuminkomen lijkt aantrekkelijke kanten te hebben; als bezwaar geldt het al eerder gememoreerde niet-op-een-eiland-leven, hetgeen a fortiori geldt voor de wat meer bemiddelde Nederlander; overigens, we zullen moeten aanvaarden dat verschil in inkomen niet onrechtvaardig hoeft te zijn. Evenzeer dienen wij in aanmerking te nemen inkomensverschillen als gevolg van verschillen in intensiteit, kwaliteit en duur van het werk. De vraag is bovendien of de bestaande verschillen al niet groter lijken dan ze reëel gesproken zijn, wanneer we ze bijvoorbeeld zouden omwerken naar verschillen tussen „life-time”-inkomens. Wel blijkt het maatschappelijk steeds meer onaanvaardbaar gevonden te worden dat individuen duidelijk een opzettelijke ruchtbaarheid geven aan hun welvarendheid, groter bescheidenheid in dit opzicht past volkomen

in de door ons wenselijk geachte ontwikkeling.

Voorlopig onderzoek wijst uit dat in het lopende jaar enige matiging heeft plaatsgevonden in de hogere inkomensgroepen. Dat kan, wellicht omdat hier geen CAO's gelden, ook conjuncturele oorzaken hebben. Voorts treedt bij gelijke procentuele stijging zoals bij ambtenaren ingevolge de trend een daling op in het reële beschikbare inkomen ten gevolge van de inflatie-progressie. In dat opzicht is zeker van nivellering sprake.

Heel duidelijk willen wij de eerste verantwoordelijkheid voor de primaire inkomensverdeling leggen in handen van de sociale partners. De overheid heeft te dien aanzien vooreerst de taak het bedrijfsleven op zijn verantwoordelijkheden te wijzen. „Sleutelen” aan de primaire inkomensverdeling is slechts in beperkte omvang mogelijk. Met name door het open karakter van onze volkshuishouding. De ervaring van 1964 heeft geleerd dat inhaaleffecten veelal het positieve „sleutel-effect” teniet zullen doen. Op het vlak van de secundaire inkomensverdeling speelt de overheid vanuit haar verantwoordelijkheid een voorname rol. Zij stelt prioriteiten, na diepgaand overleg met vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. Zij voert tevens dit stuk inkomensherverdeling uit. Vanzelfsprekend gaat het daarbij om steun aan de zwakken ten koste van de sterken. Wie dat zijn is van de concrete situatie afhankelijk. Dat kan op een bepaald moment ook bijvoorbeeld de landbouw zijn, of een andere sector van beroep of bedrijf. Overigens zal men, gezien de grote omvang van de collectieve sector, slechts een beperkt deel der bevolking kunnen vrijwaren van een bijdrage daaraan.

In de Wet op het Minimumloon en de Algemene Bijstandswet hebben we in feite al in belangrijke mate de idee van een gegarandeerd inkomen gerealiseerd. Wel wordt het tijd ook te denken aan een reële keuzemogelijkheid tussen werken en inkomen verwerven enerzijds, en vrijwillig vrije tijd boven inkomen verkiezen anderzijds. Dit te sterker naarmate de welvaart stijgt. In deze optiek dient een garantie zich dan ook te beperken tot de noodzakelijke kosten van levensonderhoud.

3. Werkgelegenheid

In algemene zin behoort de overheid er mede voor zorg te dragen dat er voldoende werkgelegenheid is. Ook het georganiseerde bedrijfsleven draagt ter zake verantwoordelijkheid. Derhalve is inschakeling van dat bedrijfsleven bij een actief arbeidsmarktbeleid een vereiste. Vrijheid van beroepskeuze is echter een belangrijk goed. Om die reden kan de overheid niet verantwoordelijk gesteld worden wanneer niet een ieder werk krijgt aangeboden dat hem passend voorkomt. Daar ligt de verantwoordelijkheid van degene die zijn opleiding kiest. De mogelijkheden voor de overheid om discrepanties ten aanzien van de werkgelegenheid tegen te gaan zijn met name gelegen in het bieden van goede voorlichting; voorts behoort het in algemene zin tot de verantwoordelijkheid van de overheid werkgelegenheid te bevorderen die past bij aard en niveau van de geboden opleiding. Wel dient juist in die opleiding grote aandacht gegeven te worden aan beroeps- en arbeidsplaatsmobiliteit. In dit verband spreiding dienstensector

(kantoren!), naast voorlichting, omscholingsfaciliteiten als bijdrage aan het continue aanpassingsproces zoals dat zich in onze dynamische maatschappij voltrekt. Een actief arbeidsmarktbeleid als hierboven geschetst kent een veelheid aan instrumenten (loonsuppletie, migratieregelingen enz.).

Ten aanzien van de buitenlandse werknemers dienen twee elementen op de voorgrond te worden gesteld. Enerzijds verdient het naar onze mening de voorkeur de betrokkenen zo nodig door hulpverlening onzerzijds in eigen land productief werk te laten doen, anderzijds lijkt het erop dat de werkgelegenheid van vele Nederlanders afhangt van het hier willen en kunnen werken van buitenlanders, van binnen en buiten de EG. Derhalve is het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten geen wenselijkheid op zich. Wel kunnen er omstandigheden ontstaan, waardoor de werkgelegenheid voor Nederlanders in gevaar komt door het weren van arbeidskrachten van buiten de EG, terwijl ook het land van herkomst gebaat blijkt te zijn met de mogelijkheid ten onzent werk te vinden. Voor het betrokken land is dit uiteraard geen definitieve oplossing. Wel kan via een goede vakopleiding en het meegeven van een stuk „know how” de Nederlandse samenleving praktische ontwikkelingspolitiek realiseren.

4. Economische groei; productie en consumptie

Economische groei is geen doel in zichzelf. De overheid dient zich ten doel te stellen die voorwaarden op sociaal-economisch gebied waar te maken waaronder de burgers van Nederland een optimaal welzijnsniveau kunnen bereiken. Niet alleen de Nederlanders als groep, ook de Nederlanders als individuen. Juist de overheid dient met name aandacht te geven aan degenen die dreigen achter te blijven. Die solidariteit is een van de opdrachten die een poging tot christelijke politiek geeft.

Een optimaal welzijnsniveau laat zich niet licht vertalen in concrete beleidsmaatregelen. Dat bewijst de nooit aflatende discussie rond het dubbel-begrip welvaart-welzijn. Een benadering van hetgeen we zouden moeten nastreven als volkshuishouding is te vinden in de bekende vijf doelstellingen van de SER voor het sociaal-economisch beleid, aangevuld met de doelstelling rekening te houden met de eisen van een zorgvuldig milieubeleid. In de dan verkregen zes doelstellingen ligt als het ware besloten wat de groeilijnen van het beleid zullen zijn. Wij zien nog niet hoe een evenwichtige ontwikkeling van de maatschappij tot stand kan komen wanneer door ingrijpen een einde gemaakt zou worden aan de groei van het nationale produkt. Deze groei is immers nodig om wenselijkheden ten aanzien van de achtergestelde groepen te kunnen verwezenlijken. Er is nog teveel achterstand dan dat door het uitsluitend herverdelen van de bestaande welvaart een harmonische oplossing bereikt zou kunnen worden.

Uiteraard moet wel aanvaard worden dat een stijgend deel van dat nationale produkt wordt aangewend om aantasting van milieugoederen te voorkomen dan wel de gevolgen van onvermijdelijke aantasting te mitigeren. In die zin zou gesproken kunnen worden van matiging van de groei. Evenzeer kan men stellen dat op deze wijze de milieuverbetering bijdraagt tot een stijging van de welvaart dan wel het welzijn. Overigens

geloven wij dat bij een duidelijke probleemstelling de inventiviteit die de mens kenmerkt een goede basis zal vormen voor een aanpak van de problemen rond milieubeleid en grondstoffenpolitiek. Een aanpak à la Mansholt lijkt ons, afgezien van de principiële onwenselijkheid door dwang — al dan niet ingeklede dwang — te komen tot versoering, te zeer uit te gaan van de manipuleerbaarheid van volwaardige burgers. Werkelijke wijzigingen in mentaliteits- en denkprocessen kunnen slechts bereikt worden via bewustwording en voorlichting. Daar ligt de taak van de overheid; op eventuele herziening van maatschappelijke prioriteiten kan zij dan inhaken door beleidswijzigingen.

De overheid speelt een actieve rol bij de verdeling van de middelen over de bestedingen. In 1973 is nauwelijks een actiever beleid denkbaar. Ook binnen de particuliere sector speelt zij mede: de overdrachtsuitgaven zijn daar een goed voorbeeld van. De overheid dient voor wat het consumptie- en productiebeleid betreft een corrigerende taakstelling te hanteren: met speciale aandacht voor marginale sectoren zal zij een goede werking van het marktmechanisme moeten vergemakkelijken. Onze maatschappijstructuur die uitgaat van gedecentraliseerde beslissingscentra, vereist zeker correcties van de zijde van de overheid. Anderzijds werkt zij naar onze overtuiging beter dan systemen waar de beslissingen centraal genomen worden.

Hiernaast dient de overheid zorg te dragen voor een zinvolle begeleiding van productie en consumptie. Zij dient te onderkennen wanneer er een reële doch niet koopkrachtige vraag bestaat. Maatschappelijk kwalijke neveneffecten kunnen door fysieke beperkingen of heffingen worden ingedamd. Wenselijke ontwikkelingen kunnen door subsidies of eigen initiatieven van de (semi-)overheid (TNO) worden bevorderd. De overheid hoede zich in dit opzicht voor de rol van „Big Brother”. Productie en consumptie zijn derhalve enerzijds niet onaantastbaar, anderzijds is de grote mate van flexibiliteit die het huidige mechanisme kenmerkt een groot goed.

5. Ruimtelijk beleid en bevolkingsvraagstuk

De SER-doelstelling van volledige werkgelegenheid te realiseren, valt steeds zwaarder. Enerzijds nemen de verschillen in algemeen werkloosheidsniveau tussen de regio's duidelijk af, anderzijds komt steeds duidelijker de congestie van mensen en bedrijvigheid in het Westen, de Randstad naar voren, alsmede de moeilijkheid voldoende werkgelegenheid van passende kwaliteit te bieden.

Om aan deze problematiek het hoofd te kunnen bieden heeft de overheid reeds geruime tijd de beschikking over instrumenten van regionaal beleid, zoals vroegde afschrijving op gebouwen, vestigingsfaciliteiten, infrastructuurbeleid enz. Door een evenwichtige toepassing is veel goeds voor de regio's bereikt. Niettemin blijkt een verdergaand instrumentarium noodzakelijk: immers de comparatieve vestigingsplaatsvoordelen van het Westen des Lands zijn dermate groot — geschooldheid van de factor arbeid, diep water, infrastructuur, toeleveringsmogelijkheden — dat een stimuleren van de regio's op zich geen voldoende resultaat blijkt te bieden. Vandaar het invoeren van een selectieve investeringsregeling voor het Westen des Lands. In prin-

cipe zijn wij van een dergelijk instrumentarium voorstanders. Dat neemt niet weg dat over de modaliteiten van die regeling nog volop discussie mogelijk moet zijn. In ieder geval beoordelen wij het uitsluiten van milieu-investeringen van de voorgestelde heffingen zeer positief.

Tevens achten wij enig kwantitatief inzicht in de aard en grootte van de „over-flow” naar regio's en buitenland wel nodig om een verantwoord oordeel met betrekking tot dit wetsvoorstel te kunnen geven.

Het gaat niet aan gehele gebieden te bestemmen tot uitsluitend industrie-, recreatie- of woongebied. Eén van de grote problemen van bijvoorbeeld Rijnmond is nu juist dat de coëxistentie van industrie- en recreatie- en woongebied moeilijkheden ondervindt. Wij zien een rigoureuze scheiding tussen de verschillende categorieën van ruimtebeslag niet als de ideale oplossing. Het gaat erom dié voorwaarden te scheppen waaronder leven en werken in elkaars nabijheid mogelijk blijven (milieueisen, groenstroken).

Bij de planning van het wegennet dienen ook andere factoren dan het verkeersaanbod mee te spelen. Zo zal het bijvoorbeeld nodig zijn op korte termijn te komen tot een goede infrastructuur onder de Nieuwe Waterweg — of erboven — willen we althans nog iets van de „open ruimte” of het „groene hart” redden, door de ontwikkeling in een andere richting te leiden.

Ten aanzien van deze problemen valt tevens te spreken over de discussie rond het vervoer, openbaar en particulier. Allereerst valt te signaleren dat niet voldoende duidelijkheid bestaat ten aanzien van de maatschappelijke kosten van particulier- versus openbaar vervoer. Wanneer uit onderzoek zou blijken dat de marginale kosten bij het openbare vervoer lager zijn dan bij het particuliere vervoer — en wij verwachten zulks wel — dan is er alle reden actiever op te treden ten gunste van het openbare vervoer. Overigens is al wel duidelijk dat met name in de stedelijke infrastructuur een groeiende rol is weggelegd voor de diverse vormen van openbaar vervoer. Eén van de moeilijke punten is dat voor het openbare vervoer veelal grote investeringen ineens nodig zijn, terwijl de ontwikkeling van het particuliere vervoer veel meer op de voet gevolgd kan worden — en daardoor licht als gemakkelijker wordt ervaren.

Afremmen van het vliegverkeer is een vraag die ten nauwste samenhangt met onze relaties met het buitenland. Kunnen wij het ons permitteren in de internationale verbindingen tot het achterland te gaan behoren? Is het redelijk de overlast af te schuiven op het buitenland?

De stijging van de bevolkingsomvang matigt zich allengs. Welke factoren hier spelen is niet geheel en al bekend. In hoeverre een zich bewust worden van de nadelen die verbonden zijn aan een grote en toenemende bevolkingsdichtheid in Nederland een factor van betekenis is, valt niet goed na te gaan. Er bestaat geen zicht in de uiteindelijke ontwikkeling — laat staan wenselijke ontwikkeling — van de bevolkingsomvang. Via voorlichting en bewustmaking kan de overheid bijdragen aan een steeds bewuster kiezen voor een bepaald kindertal bij de ouders van nu en straks. Via dwang komen tot een groter of kleiner kindertal komt ons ronduit onaanvaardbaar voor.

M. J. W. M. Peijnenburg

De optiek van de VVD

DRS. G. M. V. VAN DE AARDENNE

1. Loon- en prijspolitiek

Inflatiebestrijding — geen gemakkelijke, maar wel een dringend nodige taak — vereist een gedurige analyse van de bronnen van de inflatie en de daarachter liggende oorzaken. Voor zover de inflatie van buitenlandse oorsprong is, beperken de Nederlandse mogelijkheden zich voornamelijk tot het constant aan de orde stellen van de inflatiebestrijding in Brussel en bij andere internationale organisaties, zoals bijv. de OESO, om een gecoördineerde aanpak te verkrijgen. In dat geval hebben binnenlandse maatregelen óf geen effect óf zij leiden na korte tijd tot nog ernstiger gevolgen. Men kan bijv. denken aan een vanuit de Bondsrepubliek geïmporteerde looninflatie — voor Nederland geen onbekende situatie.

Daarnaast zijn er duidelijk binnenlandse bronnen, want Nederland is niet voor niets koploper in Europa — een treurig record overigens. Wanneer een hoge economische activiteit tot een uiterst krappe arbeidsmarkt leidt — al is dat wellicht slechts regionaal en in bepaalde sectoren — kunnen loonstijgingen niet uitblijven; het prijsmechanisme werkt hier volop. Psychologisch ligt hieraan de voor ons volkomen begrijpelijke en respectabele wens ten grondslag de individuele welvaart te vergroten, hetgeen mogelijk is door over meer geldmiddelen te beschikken. De diensten die in de collectieve sector aangeboden worden, hebben die relatie veel minder en worden dan ook veel moeilijker als deel van de bruto gestegen beloning ervaren. Aangezien de bevolking deze collectieve uitgaven voor een deel toch als vanzelfsprekend aanvaardt, treedt een spanning op tussen individuele en collectieve bestedingen waardoor een sterke bron van inflatie ontstaat. Een overigens beperkt antwoord hierop kan een systematische toepassing van het profijtbeginsel zijn, om zoveel mogelijk collectieve diensten naar het individuele niveau te verbijzonderen.

In dit kader moet naar onze mening ook de huurpolitiek geplaatst worden, waardoor thans een zware claim op het overheidsbudget wordt gelegd. Het brengen van de huur op een reëel niveau met individuele subsidie levert althans voor de toekomst mogelijkheden op, omdat stijging van de individuele welvaart dan automatisch, via afbraak van het subsidie, tot besteding in deze sector leidt.

Daar echter in het algemeen de spanning tussen stijging van collectieve en individuele bestedingen blijft bestaan, zal het overheidsbeleid zich zeer uitdrukkelijk moeten richten op het tegengaan van die spanning. Het blijvend terugdringen van de wens tot persoonlijke welvaartsverbetering vinden wij niet alleen ongewenst, maar ook in een vrije maatschappij onmogelijk. Dat betekent, dat de overheid bijzonder terughoudend moet zijn met haar (collectieve) uitgaven, en gedurig via verschillende vormen van effectiviteitsonderzoek het nut

van deze moet wegen. Als er één politieke wens van de Nederlandse bevolking de laatste jaren — buiten partij verband! — duidelijk is gedemonstreerd, is het die naar verhoging van de persoonlijke welvaart, helaas vaak via afwentelingsprocessen, en dus naar beperking van de stijging van collectieve lasten: belastingen en sociale verzekeringspremies.

Op korte termijn kan het daarnaast nodig zijn de loon- en prijsspiraal te doorbreken. Wanneer bijv. een verminderde economische activiteit met stijgende werkloosheid toch gepaard gaat met een voortgezette loon- en prijsstijging en het bedrijfsleven slaagt er zelf niet in zich aan de economische realiteit aan te passen, kan een overheidsingrijpen geboden zijn om erger te voorkomen. Dat moet dan naar onze mening over het gehele front gebeuren, in lonen (c.q. inkomens) én prijzen, omdat elk deelingrijpen toch weer zal leiden tot inflatoire druk via de vrijgelaten sector. In dit licht is ook de gedachte van een loonstop alleen voor het overheidspersoneel onhoudbaar: de overige lonen blijven prijsverhogend werken (de prijscontrole is niet zo eenvoudig!); het overheidspersoneel zal later — volkomen terecht! — met inhaalclaims komen, die dan weer het „kermis-traptree-effect” veroorzaken en de overige lonen doen stijgen en dan zien wij nog af van het effect op de ambtenaren zelf, hetgeen wellicht ook niet bevordelijk is voor een optimale werking van het overheidsapparaat.

Tenslotte: daar waar een overvoerde economische activiteit de oorzaak is van inflatoire spanning, ligt een taak voor de overheid om deze oorzaken weg te nemen.

2. Inkomensverdeling

Inkomenspolitiek wordt reeds lang toegepast. Steeds weer blijkt echter, dat ook hier symptomenbestrijding, niet veel uithaalt, dat herverdelingsmaatregelen op de bruto-inkomens leiden tot een nieuw evenwicht in de netto-inkomens, een evenwicht dat in wezen beheerst wordt door vraag en aanbod, of het nu medische specialisten, beroepsvoetballers of popzangers betreft. Erkend moet echter wel worden, dat daar doorheen oude sociale structuren een taai leven hebben, die een verstorende invloed hebben op dit marktmechanisme en die met name bepaalde vormen van arbeid in dienstbetrekking te laag klasseren, zodat daar weinig animo voor bestaat (de vuilnisman bijv., die veel hoger beloond zou moeten worden!). Het overheidsbeleid op dit gebied zou zich o.i. moeten richten op het wegnemen van maatschappelijke barrières, zowel in dit opzicht als in het opzicht het aanbod van veel gevraagde beroepen te vergroten. Bij elke maatschappelijke structuur past een inkomensverdeling op grond van de vraag naar de maatschappelijke activiteit van de inkomensgenieter in die structuur. Wil men niet tot

een volledig verstarde en centralistisch gecontroleerde maatschappij komen — zo zelfs dat al mogelijk zou zijn — dan passen daarin geen gedachten over maximum inkomens en loon uitsluitend naar behoefte. Het prestatie criterium mag niet worden uitgesloten. Dat betekent niet, dat bij een matigingsnoodzaak die matiging niet wat sterker in de hogere niveaus zou moeten plaatsvinden. Dat blijkt zelfs reeds het geval te zijn. Wat dat betreft spelen de verhoudingen in het bedrijfsleven zeker een rol; het is echter onmogelijk om aan het bedrijfsleven over te laten hoe een inkomensverdeling eruit zal zien, omdat de sectoren buiten het bedrijfsleven uiteraard in een wisselwerking hiermee staan.

Het huidige minimumloon is hoewel het hoogste in Europa, toch nog op het minimumniveau van levensonderhoud afgestemd, hetgeen ook blijkt uit de — thans welhaast, en terecht, gehonoreerde — wens de AOW-uitkering op dit bedrag te brengen. Loskoppeling van dit minimumloon (waar een prestatie tegenover staat) en dit minimuminkomen voor mensen die om welke reden dan ook buiten hun schuld gelegen geen prestatie meer kunnen leveren, zal o.i. in de toekomst zeker aan de orde komen.

3. Werkgelegenheid

Een maatschappij in beweging als de onze eist niet alleen een grote flexibiliteit van het opleidingssysteem, maar ook een dusdanige wijze van opleiden, dat de eenmaal opgeleide man of vrouw later nog op een redelijke termijn een nieuwe oriëntatie kan vinden. Herscholing derhalve, maar voor de toekomst vooral een algemene basis die de mens in staat stelt zich aan verandering in de beroepsamenstelling aan te passen. Op die manier worden onderwijs en vorming meer in dienst gesteld van de ontwikkeling van de persoonlijkheid dan van die van de beroepsvaardigheid.

Te zamen met de in de vorige vraag behandelde nodige verbetering van inkomensniveau voor onaangenaam werk is dit een middel om een steeds grotere noodzaak tot het inschakelen van buitenlandse werknemers te voorkomen. Met een vrije Europese arbeidsmarkt als ideaal is tegen een bepaalde beperkte rol van de buitenlanders ook niets in te brengen, maar een afschuiven van alleen het onaangename werk op hen is niet alleen ethisch onjuist, maar ook maatschappelijk ongewenst.

Boven en naast de algemene opleiding — die zich tot alle niveaus uitstrekt! — blijft natuurlijk beroepsopleiding nodig. Wanneer echter een academische studierichting veel studenten trekt uit hoofde van haar algemene vormingsaspecten, dan mogen die studenten niet verwachten ook allen in dat beroep werkzaam te kunnen zijn, resp. een inkomen op academisch niveau te genieten. Ook de mogelijkheden tot de studie zelf, voor zover die niet een algemeen vormend karakter heeft, moeten dan meer op de maatschappelijke noodzaak worden afgestemd.

4. Economische groei

Herwaardering van de economische groei houdt naar onze mening in dat milieu-effecten en ook toe-

komstige grondstoffenschaarste in de berekeningen worden meegenomen. Men krijgt dan (op den duur, want dit is geen gemakkelijke opgave!) een veel meer geïntegreerde uitkomst. In dat licht is een zo berekende economische groei niet alleen geen kwaad, maar nog altijd zeer nastreefbaar.

Hiermee wordt ook het kader gegeven waarbinnen een overheidsoptreden nodig en gewenst is: verbodsbepalingen van milieu-gevaarlijke produkten en processen, heffingen e.d. om milieufactoren de hun toekomstige rol in het economische proces te doen spelen. Als zulks systematisch gebeurt, is aan een verder dirigistisch productie- en consumptiebeleid geen behoefte.

Overigens is dit een probleem met zeer sterke internationale facetten, evenals de inflatiebestrijding. Aangezien geconstateerd kan worden dat nog lang niet overal deze beginselen worden onderschreven, zal het voor Nederland uit hoofde van overwegingen van werkgelegenheid e.d. nodig zijn wel eens van deze systematische aanpak af te wijken, bijv. bij het vrijstellen van heffingen voor een in verhouding met het buitenland zwakke bedrijfstak. Ook hier kan dogmatisch handelen leiden tot ongewenste resultaten, maar moet de grote beleidslijn in het oog worden gehouden.

5. Ruimtelijke ordening

Dezelfde politiek van doorzichtiger maken van het economische proces en herstellende correcties waar het prijsmechanisme niet optimaal functioneert, moet de overheid ook inbrengen in haar ruimtelijke orderingsbeleid. Wanneer de bevolkingsgroei — aan het verder afremmen waaraan vooral door wegnemen van barrières moet worden gewerkt — via grote economische activiteiten tot congestie — verschijnselen aanleiding geeft, dan moet de prijs van die congestie in het economische gebeuren worden ingebracht. Beperking van de arbeidsmarkt alleen (bijv. via huisvestingsbeleid) is niet voldoende; juist de situatie van niet op elkaar afgestemde arbeidsmarkt en investeringen heeft zeer inflatoir gewerkt.

Door een dergelijk beleid kan een betere allocatie van de produktie worden nagestreefd. Directe remmende resp. stimulerende maatregelen, regionaal gericht, vormen hierop een aanvulling op de korte termijn. Zij zijn onmisbaar maar hebben een beperkte werkingssfeer.

Het is niet wel uitvoerbaar een scherpe scheiding tussen werk-, woon- en recreatiegebieden (anders dan op plaatselijke schaal) aan te brengen; het is ook niet gewenst, zowel om reden van het persoonlijk functioneren in de maatschappij van ieder mens, als ter voorkoming van steeds sterkere verkeersproblemen. Men lost de verkeersproblematiek naar onze mening niet op met stopzetting van de wegeaanleg of sterke beperking van de particuliere auto.

Ook hier is een evenwichtige politiek geboden, die tracht de kosten zoveel mogelijk integraal toe te rekenen waar ze horen en uit dien hoofde bijv. het openbaar vervoer bevordert. Parkeerheffingen en milieumaatregelen t.o.v. het verkeer passen in dit beeld. Volstreekte afsluiting van binnensteden, die het einde van het functioneren van deze binnenstad mee zullen brengen, niet.

G. M. V. van de Aardenne

DRS. A. SCHOUTEN
DR. A. J. VERMAAT

1. Lonen en prijzen

Zijlstra wist natuurlijk dat hij voor achterhaalde betweter en morele betuttelaar zou worden uitgekreten. Toch bracht hij de moed op om tijdens de accountsdag d.d. 23 september 1972 te zeggen: „Inflatie is niet alleen een economisch, maar ook een moreel kwaad”. Inderdaad, daar is moed voor nodig. Want de spraakmakers anno 1972 volgen een principiële andere denklijn. De beperking van overwegingen tot het instrumentele, het technische, het vakwetenschappelijke berust op de vooronderstelling dat de moraal geen rechtstreeks verband houdt met het beleid, laat staan: eraan ten grondslag ligt. Het is goed van tijd tot tijd hardop te zeggen: cogito ergo sum.

a. Wij kiezen bewust voor de huidige economische orde met zijn gespreide beslissingsmacht. Wij weten dat we daarbij een aantal imperfecties voor lief moeten nemen. En we doen dat, omdat wij de overtuiging zijn toegedaan dat de morele, sociale en economische imperfecties van een orde met centrale beslissingsmacht groter, veel groter zijn. Wij accepteren dan ook dat onze overheid niet bij machte is autonoom het inflatieprobleem perfect op te lossen.

Overigens: ook in onze economische orde beschikt de overheid over enkele saillante bijsturingsmechanismen, die bovendien voor verdere verbetering vatbaar zijn. We denken vooral aan de loon- en prijspolitiek (ook het in overleg streven naar een sociaal akkoord is voeren van loon- en prijsbeleid!), de budgetpolitiek en het monetair beleid.

b. Het woord „offers” moet men bij het bestrijden van de inflatie niet te lichtvaardig gebruiken. De bestedingsinflatie is toch ten einde, indien we onze bestedingstoename beperken tot de reële welvaarts-groei? Laten we het woord „offers” niet door misbruik ontcrachten.

c. De overheid is qua aard bevoegd invloed ten goede uit te oefenen op het loon- en prijsfront. Het liefst zien wij die invloed gestalte krijgen in overleg met de sociale partners, die een eigen verantwoordelijkheid dragen. Indien echter die invloed niet effectief blijkt, is direct ingrijpen niet bij voorbaat uitgesloten, maar dan in beide fronten tegelijk. Immers, ingrijpen in een van de twee is doorgaans onvoldoende effectief; het suggereert bovendien een eenzijdige oorzaak. Ten onrechte. Met het oog op de huidige prijsontwikkeling achten wij het echter wel denkbaar, dat het direct beïnvloeden wordt voorafgegaan door een meldingsplicht voor prijsverhogingen. Mét sancties uiteraard.

Voorts dienen de op matiging gerichte gesprekken van de ministers van Sociale Zaken en van Economische Zaken met de vrije beroepen te worden voortgezet. Men mag niet verwachten dat dit onder het kabinet-Biesheuvel gestarte overleg binnen een jaar al vruchten afwerpt; op wat langere termijn achten wij

effect niet uitgesloten. Inflatie is een groot kwaad. Daarom dienen ook de budgetpolitiek en het monetaire beleid op de bestrijding ervan te zijn afgestemd. De eufemistische term „beleidsombuigingen” en de duidelijker uitdrukking „restrictie” zullen het economisch-politieke jargon dus voorshands blijven ontsieren.

d. Uiteraard mag de overheid de ambtenaren niet dwingen met een loonstop het lichtende voorbeeld te geven. Echte voorbeelden worden niet afgedwongen, maar spontaan gegeven. Wél zijn we voorstander van een reële loonstop, (inclusief pensioenrechten) voor politici. En we hopen dat de kamer dan niet opnieuw excuses construeert om het goede voorbeeld van ministers en staatssecretarissen niet te volgen.

2. Inkomensverdeling

De inkomensverdeling is te scheef, met name voor de 10% hoogste en de 10% laagste inkomensstrekkers. Overigens moeten wij bij het interpreteren van inkomensverdelingsstatistieken terdege rekening houden met het bestaan van parttimers, werkende jongeren die thuis wonen enz. Ongelijkheid is ons inziens niet hetzelfde als onrechtvaardigheid, evenmin als gelijkheid identiek is met rechtvaardigheid. Die versimpeling is niet alleen simplistisch, maar ook levensgevaarlijk.

We maken graag onderscheid tussen inkomenspolitiek en inkomensverdelingspolitiek. Onder het eerste verstaan we al die maatregelen, die gericht zijn op beïnvloeding van de inkomensvorming in het algemeen (onderwijsbeleid en regionaal beleid behoren er dus ook bij); onder het tweede directe beïnvloeding van de inkomensverdeling (bijvoorbeeld bepaalde onderdelen van het fiscale beleid en van de sociale wetgeving).

a. De „huidige economische problematiek” beperkt de mogelijkheden van inkomenspolitiek en van inkomensverdelingspolitiek niet. Wel blijkt uit de dominantie van die problematiek dat de bereidheid tot gerechtvaardigde nivellering klein is. We denken bijvoorbeeld aan de centen-procenten-kwestie en de houding van de vakbonden daartegenover.

b. Dat de inkomensverdeling ten gunste van de lage, en ten koste van de hoge inkomens moet worden gecorrigeerd, is op zichzelf niet onjuist, maar ons inziens wel een te gemakkelijke uitspraak. Hij gaat immers impliciet uit van de vooronderstelling van de eendimensionale mens, die slechts op en neer beweegt langs de inkomensladder. Voor ons is de mens bonter, veelkleuriger, authentieker. Bij het wijzigen van de inkomensverdeling moet men trouwens ook de pensioenrechten in aanmerking nemen. Vandaar onze vragen aan de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 20 juni 1972 over enkele aspecten van het trendbeleid, vandaar ook dat onze fractie in tegenstelling tot die van de PvdA, vóór de fiscale oudedagsreserve voor

zelfstandigen heeft gestemd.

c. Het invoeren van een maximuminkomen is zinloos. Het neemt de jaloersheid echt niet weg uit ons bestel. Het enige effect zou zijn dat enkele „reuzen van Pen” naar het buitenland zouden vluchten.

d. Het zal inmiddels wel duidelijk zijn dat de trek- kers van hoge inkomens van ons best een matigings- voorbeeld mogen geven. We willen ze er echter niet toe dwingen, want dan is het geen navolgenswaardig voorbeeld meer. Wél dienen de ministers van Sociale Zaken en van Economische Zaken hun gesprekken met de vrije beroepen voort te zetten.

e. Werknemers- en werkgeversorganisaties kunnen een constructieve rol vervullen. Al was het alleen maar in het beïnvloeden van de volksofinie. Het streven naar een meer rechtvaardige inkomensverdeling kán echter niet aan hen worden overgelaten. De stap van primaire naar secundaire inkomensverdeling door middel van inkomensoverdracht en fiscaliteit wordt met name door de overheid en dus in de politieke arena vastgesteld.

f. Is de stelling niet verdedigbaar dat iedere Neder- lander een gegarandeerd inkomen heeft sinds de ABW van kracht is? Wij menen van wel.

3. Werkgelegenheid

Arbeidsmarktbeleid is een erg moeilijke zaak. De in het begin van ons artikel genoemde imperfecties zijn met name op dit terrein vaak schrijnend. De verleiding is maar al te sterk om de vrijheid van beroepskeuze en van werkkeuze om zeep te helpen ten einde het doeleind „de juiste man op de juiste plaats: de juiste plaats voor de juiste man” te bereiken. De weg naar „brave new world” wordt met het oog op het realiseren van korte-termijndoelstellingen maar al te gemak- kelijk ongemerkt ingeslagen.

a, b. Wij menen dat het prijsmechanisme bij de arbeidsallocatie niet kan worden gemist. Bovendien zien wij goede mogelijkheden in het verhogen van de beroepsflexibiliteit en van de geografische mobiliteit. Het onderwijs kan vorming en opleiding verbreden zodat vanuit één startpositie méér beroepen kunnen worden bestreken. Bovendien kan het onderwijs de mobiliteitsgeneigtheid wellicht vergroten.

Moet er een mogelijkheid tot numerus fixus komen op basis van maatschappelijke behoefte? Moet het aantal chemici, sociologen en psychologen worden inge- damd? Dient het onderwijs te worden gestoeld op branche-gewijze werkgelegenheidsprognoses? Dient er een nauwe relatie te worden gelegd tussen investerings- regulering en onderwijsplanning? Wij zien de mogelijk- heden daarvan heel goed, maar de consequenties ervan even duidelijk. En die schrikken ons af.

Er zijn een aantal andere mogelijkheden. We geven het toe: niet perfect, maar wel effectief. We hebben ze hierboven omschreven als verhoging van de flexi- biliteit en mobiliteit. In dat kader zou een herdefi- niëring van het begrip „passende arbeid” in de werk- loosheidswetgeving niet misstaan. Bovendien zou het academici-statusdenken wat kunnen worden geredu- ceerd hetzij door studieduurverkorting, hetzij door af- schaffing van academische titels. Of zou de invoering van titels voor de hbo-sector een betere benadering zijn?

c. Buitenlandse werknemers moeten ons inziens per-

manent een rol kunnen blijven vervullen in onze maatschappij. We hebben bovendien de dure plicht goed voor ze te zorgen, ook wat huisvesting en bege- leiding betreft.

4. Economische groei

a. Van doorslaggevend belang is de vraag vanuit welke optiek men naar het probleem van de econo- mische groei kijkt. Wij nemen aan dat de Club van Rome zélf het eens zal zijn met de stelling dat zijn rapport geschreven zou kunnen zijn vanuit het econo- misch rationalisme. Dan onderschrijven wij het ver- nietigend oordeel dat Reinhold Niebuhr daarover uit- spreekt:

„Geen enkele graad van economische zekerheid kan uiteindelijk de fundamentele onzekerheid van het menselijk bestaan uit de weg ruimen, die haar uiterste zinbeeld vindt in de dood. Als de bezorgdheid voor deze onzeker- heden een cultuur schept, waarin de mensen niet meer in staat zijn om de fundamentele onzekerheid van het leven te aanvaarden door de rust van hun geloof, valt deze cultuur onder Christus' veroordeling van de rijke dwaas”.

Onze adhesie aan Niebuhrs uitspraak betekent dat we én het primaat van de economische groei én de probleemstelling van de Club van Rome vanuit een dieperliggende grondhouding afwijzen. Voor ons zijn niet doorslaggevend onze eigen doeleinden, maar de richtlijnen, die de mensen als rentmeesters van hun Schepper hebben meegekregen. Die richtlijnen laten roofofbouw, uitputting van de natuur ten behoeve van eigen genot, en het stikken in eigen welvaart niet toe. Die richtlijnen laten evenmin toe dat op basis van economisch rationalisme met behulp van actieve be- volkingspolitiek autonoom ingegrepen wordt in de ont- wikkeling van het inwonertal.

b. Consumptiebeleid en consumentenbeleid — ge- definieerd door de redactie van dit blad — vormen ons inziens geen tegenstelling. Beide begrippen zijn vanuit verschillend gezichtspunt vastgesteld en over- lappen elkaar gedeeltelijk in de politieke praktijk.

Zijn we op weg naar een soberheidsmaatschappij? Wellicht. Wij zouden slechts willen vaststellen dat voor de verdeling van de soberheid geen andere maatstaven gelden dan voor de verdeling van de welvaart.

c. Concreet denken wij bij wijze van voorbeeld aan de volgende punten. Reclame moet worden aangepakt. Vanuit het gezichtspunt van ordelijk economisch ver- keer én vanuit de noodzaak om de luxe consumptie- impulsen in te perken. Is dat niet kurieren am Symp- tom? Jazeker. Tóch moeten we het doen. Milieucon- dities moeten strakker worden vastgesteld. De overheid stelt niet vast wat geproduceerd wordt; wél onder welke voorwaarden productie plaatsvindt. Zo wordt de producentensoevereiniteit niet afgeknot, wél ingedamd.

De internationale arbeidsverdeling noopt ons tot aan- passingen in onze produktiestructuur. Positieve opstel- ling tegenover grondstoffenovereenkomsten impliceert soms snijden in eigen vlees. Daartoe moeten we bereid zijn. En daarbij moet worden voorkomen dat de klap- pen door enkelen worden opgevangen. Met behulp van innovatiekredieten kan de minister van Economi- sche Zaken meer rechtstreeks invloed uitoefenen op produktieresearch en dus op toekomstige produktiever- houdingen. Ook die mogelijkheden waarderen wij posi- tief.

d. Wat de laatste vraag betreft: wij vinden die te

ongenuanceerd. Ons antwoord is — even ongenuan-
ceerd — : neen.

5. Ruimtelijke ordening

a. De noodzaak om te streven naar een spreidingspatroon in de trant van de *Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland* is, gezien de randstedelijke milieuproblematiek, gedurende de laatste jaren nog toegenomen. Intensivering van het spreidingsbeleid is dientengevolge gewenst. De spreiding van rijksdiensten en de selectieve investeringsregeling voor het westen zijn zaken die wij dus urgent achten.

b. Wat de globale bestemmingen van de diverse landsdelen betreft vinden wij de Tweede Nota nog niet verouderd. Andere zaken — wij denken bijvoorbeeld aan het principe van de gebundelde deconcentratie — zouden wel eens naar de revisiewerkplaats mogen.

c. Uitbreiding van het wegennet is geen autonome, maar geïnduceerde zaak ten opzichte van de toeneming van het autobezit. Uiteraard erkennen wij dat er tussen beide aangelegenheden een functioneel verband bestaat. Zonder verdergaande bevordering van het openbaar vervoer is het ons inziens echter onverantwoord via beperking van de wegebouw het autogebruik terug te dringen. Al was het alleen maar op grond van veiligheidsoverwegingen.

d. Het Deltaplan en de Zuiderzeewerken moeten worden gewijzigd, indien zich wezenlijk nieuwe feiten of ontwikkelingen in preferenties of meningen voordoen. Die hebben wij nog niet gesignaleerd.

e. Vliegverkeer bespaart ruimte op het horizontale vlak, geeft daartegenover enkele negatieve sociale effecten (bijv. geluidshinder). Moet vliegverkeer extra worden belast? Wij nemen geen definitief standpunt in, maar neigen tot ontkenning, mede gezien het enorme belang van goedkope vliegreizen van (de familie van) emigranten.

f. De service van het openbaar vervoer is de laatste jaren toegenomen; de frequenties echter nauwelijks. Toch is frequentieverhoging de beste — want meest gewaardeerde — vorm van serviceverlening. Voor het bereiken van hogere frequenties is afremming van bepaalde vormen van particulier vervoer noodzaak. Zouden meer en hogere parkeerheffingen in de grote centra in dit opzicht niet het meest effectief zijn?

g, h. Na hetgeen wij onder punt 4 hebben gesteld, zal duidelijk zijn dat wij de onder 5 g en 5 h geformuleerde vragen in het kader van het economische beleid van de overheid niet relevant achten. Wij willen het ook wel anders stellen: een overheid, die zich deze vragen stelt, valt onder de veroordeling waarvan in het gereleveerde citaat van Niebuhr sprake is.

A. Schouten
A. J. Vermaat

De optiek van D'66

MR. H. A. F. M. O. VAN MIERLO

Het sociaal-economisch beleid dient in de komende kabinetsperiode vooral gericht te zijn op de realisering van de volgende doelstellingen.

1. Bestrijding van de loon- en prijsinflatie. Het niveau van de prijsstijgingen, dat gestegen is van gemiddeld 4 à 5% in de periode 1963-1970 tot 7,5 à 8% onder het kabinet-Biesheuvel (7,5% in 1971, 8% in 1972) dreigt verder te stijgen tot 10% in 1973, wanneer de nieuwe regering er niet in zou slagen een effectieve loon- en prijsmatiging tot stand te brengen. D'66 ziet daarbij de inflatiebestrijding niet als doel op zichzelf, maar als middel om de thans plaatsvindende uitholling van de collectieve voorzieningen (extra prijsgevoeligheid van de overheidsuitgaven) tegen te gaan, terug te keren tot een situatie van volledige werkgelegenheid (de thans bestaande hoge werkloosheid is mede veroorzaakt door diepte-investeringen als gevolg van het plaatsvinden van hoge loonkostenstijgingen) en een willekeurige inkomensherverdeling te voorkomen (de huidige inflatie werkt vooral onbillijk tegenover de vaste inkomensstrekkers).

2. De bescherming en verbetering van het leefmilieu in ruime zin, d.w.z. het zodanig hervormen van onze productie- en consumptiepatronen, dat de milieuvervuiling via een heffingstelsel („de vervuiler betaalt”) op

drastische wijze wordt teruggedrongen en de uitputting van grondstoffen en energie via de bevordering van een kringlooeconomie wordt teruggedaan.

3. Het voeren van een rechtvaardige inkomenspolitiek zowel nationaal als internationaal. Deze doelstelling is nauw verbonden met de beide voorgaande in die zin dat een beleid, gericht op loon- en prijsmatiging waarschijnlijk pas effectief zal kunnen zijn, wanneer daaraan een rechtvaardig en in brede lagen van de Nederlandse bevolking geaccepteerd inkomensbeleid ten grondslag ligt. Daarnaast zal ook een fundamentele hervorming van onze productie- en consumptiepatronen en (alsmede de matiging van de groei van de materiële consumptie) zoals die vanuit een oogpunt van milieubeleid vereist is waarschijnlijk pas effectief kunnen worden wanneer tegelijkertijd een rechtvaardiger inkomensbeleid geïntroduceerd wordt. Gezien de bij uitstek mondiale dimensie van het milieuvraagstuk geldt de voorwaarde van een rechtvaardiger inkomensbeleid hier zeker even sterk voor het internationale inkomensbeleid (ontwikkelingssamenwerking) als het nationale inkomensbeleid.

4. De veiligstelling van een meer dan evenredige groei van de collectieve voorzieningen, welke noodzakelijk is voor het voeren van een welzijnsbeleid in ruime zin, gericht op het beschikbaar zijn van meer

en betere woningen, onderwijs en vorming op zo ruim mogelijke schaal, sterke verbetering van het openbare vervoer, verbetering van de gezondheidszorg en meer ontwikkelingsamenwerking. Voor deze doelstelling is de totstandkoming van een effectieve loon- en prijsmatiging uiteraard weer een essentiële voorwaarde.

Loon- en prijspolitiek

Voor wat betreft dit punt twijfelen wij aan de effectiviteit van geïsoleerde dwangmaatregelen. In het recente verleden is gebleken dat een loonstop veelal tot een loonexplosie achteraf leidt, terwijl alleen al de discussie over prijsstoppen tot anticipatie op prijsstijgingen leidt.

D'66 is van mening, dat in het kader van de inflatiebestrijding een matiging van de lonen en prijzen alleen succes heeft en aanvaardbaar is, als daarbij naast de lonen ook de andere inkomens, zoals de winsten dividenden en de honoraria van de vrije beroepen enz. worden betrokken. De rol van de overheid bij de inflatiebestrijding dient een stimulerende en tevens een voorlichtende te zijn; de burgers dient duidelijk te worden gemaakt, wat de effecten van inflatie zijn. Wij hebben grote angst, dat de inflatie zodanig is ingeworteld in het geheel der verwachtingen, dat de bestrijding ervan uitermate moeilijk zal zijn; wellicht is het noodzakelijk dat de sociale psychologie wordt ingeschakeld om het ontwenningproces te begeleiden. Stimulerend moet de overheid optreden om overeenstemming tussen de sociale partners te bewerkstelligen, waarbij D'66 voorstander is van het afsluiten van een sociaal contract voor een meerjarige periode, dat bindende afspraken over loon- en prijsstijging bevat. Ter ondersteuning daarvan kunnen loon- en prijsmaatregelen genomen worden als de overeengekomen marges voor loon- en prijsstijging dreigen te worden overschreden.

Alvorens in te gaan op de suggestie van de redactie van *ESB* een loonstop voor ambtenaren in te stellen, willen wij daarvoor een opmerking over de mogelijkheid van inkomensvergelijking vooraf laten gaan. D'66 is voorstander van het vergelijkbaar maken van de totale arbeidsbeloningen; zodat bijv. ook de verkrijging van pensioenrechten daaronder worden begrepen. Als daarna blijkt dat de ambtenaren in het gareel van het bedrijfsleven meelopen, dan zijn wij niet van mening dat de groep van ambtenaren eenzijdig de dupe mag worden van een loonstop; de overheid zou anders het gevaar lopen haar werknemers kwijt te raken. D'66 is daarom voorstander van een trendbeleid t.a.v. de totale arbeidsvoorwaarden. Wel menen wij dat de aanvangssalarisverhoging aan het begin van ieder kalenderjaar veel kleiner zal kunnen zijn dan thans doorgaans het geval is en dat vervolgens bij de nacalculatie de positie van de ambtenaren weer wordt rechtgetrokken. Bevrozen zonder meer achten wij niet aanvaardbaar.

Inkomensverdeling

Bij de beoordeling van de inkomenspolitiek als instrument ter bestrijding van de inflatie, is D'66 van mening dat de loonpolitiek niet mag worden losge-

maakt van de algemene inkomenspolitiek (zie hierboven). Wij zijn het eens met de eis van de werknemers dat matiging van de CAO-regelingslonen alleen aanvaardbaar is, indien tegelijkertijd de niet CAO-inkomens in het bedrijfsleven en van de vrije beroepen en zelfstandigen worden gematigd.

Wij zijn er ons tegelijkertijd van bewust, dat het voeren van een inkomenspolitiek nog aanzienlijk moeilijker is dan het voeren van een loonpolitiek. Ook hier moet de overtuigingskracht een belangrijke rol spelen, waarbij de overheid een belangrijke rol kan spelen als „voorbeeld”; de recente BTW-verhogingen door het kabinet-Biesheuvel passen niet in dit beeld, evenmin als de verhoging van de sportarieven.

Suggesties voor het voeren van een inkomenspolitiek zijn; de instelling van een staatscommissie, die zich gaat bezinnen over de voorbereiding van een inkomenspolitiek op lange termijn. Deze commissie zou voorstellen moeten doen om inkomens van verschillende categorieën, zoals werknemers, zelfstandigen en ambtenaren vergelijkbaar te maken. Voorts kan er een tarievenbeschikking worden ingesteld voor de vrije beroepen, indien zij zich niet aan de gemaakte afspraken houden. Waarschijnlijk zal ook de door ons voorgestane openbaarheid van inkomens ertoe leiden, dat er enige matiging optreedt. Eveneens willen wij bevoorwaarden dat er ook voor hogere inkomens in het bedrijfsleven CAO's tot stand komen.

De inkomenspolitiek als inkomensherverdelingsinstrument is uitermate belangrijk. D'66 is van mening dat in onze maatschappij grote inkomens verschillen vanwege de nauwe relatie tot de ontplooiingskansen van de betrokkenen onaanvaardbaar moeten worden genoemd, maar verschillen gebaseerd op prestaties binnen zekere onder democratische controle te stellen grenzen worden aanvaard. Uiteraard zijn deze nogal vage formuleringen voor velerlei uitleg vatbaar. Niettemin lijkt de meest redelijke oplossing een inkomensbeleid te zijn, waarbij de sociaal-economische mogelijkheden en grenzen van zo'n beleid zo goed mogelijk worden nagegaan.

Indien er in de komende regeringsperiode ruimte overblijft voor reële loonsverbetering dan zijn wij van mening, dat deze aan de laagste inkomensgroepen ten goede moet komen, terwijl de hogere inkomensklassen er in reël opzicht niet op vooruit behoren te gaan. Dit werkt uiteraard nivellerend. Op langere termijn zijn we er voorstander van dat er een maximuminkomen wordt ingevoerd. Ten aanzien van de hoogte ervan en de methode waarop dit gerealiseerd moet worden, dient een nader onderzoek plaats te vinden. Wellicht kan het marginale tarief in de inkomstenbelasting worden opgevoerd, zodat in feite een maximuminkomen ontstaat. Wij zijn ons bewust, dat er aan de invoering van een maximuminkomen vele voetangels en klemmen zitten, maar uit het oogpunt van inkomensverdeling, zowel nationaal als internationaal, vinden wij dit van grote betekenis.

Wij zijn ervóór dat de trekkers van hoge inkomens in 1973 het voorbeeld geven om tot loonmatiging te komen. Het meest voor de hand liggend lijkt ons dan de stabilisering van die inkomens op het huidige reële niveau, of een geringe achteruitgang.

Inkomensherverdelingsbeleid behoort tot de belangrijkste doelstellingen van het regeringsbeleid. De regering bezit daartoe onder meer de volgende instrumenten: de inkomstenbelasting, vermogensbelasting, de suc-

cessie- en schenkingsrechten en de sociale premies. Indien de sociale partners in overleg met de regering en onder goedkeuring van het parlement tot overeenstemming komen over bepaalde maatregelen met herverdelingselementen, bestaan daarover bij ons geen problemen. Voorwaarde is wel, dat de inspraak en de belangen van de niet-werknemers/werkgevers, o.a. de zelfstandigen en de beoefenaren van vrije beroepen, daarbij voldoende gewaarborgd zijn.

Iedere burger behoort voorts ons inziens een recht op een welvaartsvast minimuminkomen te verkrijgen en een recht op een aan speciale omstandigheden aangepast inkomen, bijv. bij arbeidsongeschiktheid, ouderdom, en onvrijwillige werkloosheid.

Werkgelegenheid

Om een evenwicht te krijgen tussen de vraag naar arbeid van een bepaalde kwaliteit en het aanbod van arbeid met een bepaalde kwaliteit, zien wij het als noodzakelijk, dat er een vorm van nationaal economische planning wordt ontworpen, waarin een taakstelling is opgenomen ten aanzien van de ontwikkeling van verschillende bedrijfstakken gekoppeld aan de daarvoor noodzakelijke onderwijsvoorzieningen. Via indirecte maatregelen, bijv. voorlichting, zou men moeten proberen een optimale situatie te verwezenlijken. Voorshands achten wij het ongewenst rechtstreeks de onderwijs- en beroepskeuzevrijheid aan te tasten.

Andere gewenste maatregelen zijn de herstructurering van het beloningsstelsel en intensivering van de omscholingsmogelijkheden. Wat betreft het eerste punt menen wij dat indien er een structureel tekort is aan werknemers die vuil, ongeschoold (en slecht betaald) werk willen verrichten, de arbeidsbeloning voor deze groepen structureel moet worden verhoogd. Dit zal tevens consequenties hebben voor het aantrekken van buitenlandse werknemers; de situatie waarbij zij uitsluitend het onaangename en ongeschoolde werk verrichten achten wij ongewenst. Door structurele maatregelen zal hierin verandering moeten worden gebracht, opdat tevens de vorming van een nieuwe paria-kaste kan worden vermeden.

In een snel veranderende maatschappij die steeds gecompliceerder wordt bovendien, is een geïnstitutionaliseerde vorm van permanente bijscholing een absolute noodzaak. Inschakeling van alle arbeidskrachten op een voor hun capaciteiten optimale plaats is een van de fundamentele doelstellingen van een werkgelegenheidsbeleid; dit past ook in het kader van ons streven naar welzijn voor een ieder.

Economische groei

Economische groei is een begrip dat op verschillende manieren wordt gebruikt. Tegenover onverminderde industriële groei staan wij sceptisch. Natuurlijk kan deze groei — al was het maar omdat de bevolking voorlopig nog zal stijgen — voorlopig niet geheel achterwege blijven. Industriële expansie brengt echter zoveel nadelen met zich mee op het gebied van het gebruik van de beperkte ruimte, op dat van het behoud van het leefmilieu, en van de leefbaarheid in het algemeen, dat deze expansie zorgvuldig zal moeten worden afgewogen tegen de nadelen.

Economische groei is echter meer dan alleen industriële expansie. Wij zijn van mening dat economische groei, die een wezenlijke functie lijkt te vervullen in het bestaan van de creatieve mens, zeker kan en moet doorgaan indien binnen het gehele economische gebeuren een sterke ombuiging plaatsvindt van materiële productie naar groei van de dienstensector.

Voor zover economische groei soms wordt gemeten aan de stijging van het bruto-nationale produkt zijn wij van mening dat dit begrip een nieuwe inhoud moet krijgen. Om werkelijke groei te meten, zullen nadelige gevolgen in mindering van de groei moeten worden gebracht. Met andere woorden, in feite moet gemeten worden in hoeverre gewenste functies worden vervuld en niet hoeveel in totaal wordt geproduceerd.

Door schaalvergroting en toenemende gecompliceerdheid van de samenleving zal in de toekomst de rol van de overheid bij de verdeling van de beschikbare middelen over de verschillende bestedingscategorieën toe moeten nemen. De overheid zal meer greep moeten krijgen op investeringen die een zodanige omvang hebben dat het regionale beleid er aanmerkkelijk door wordt beïnvloed. Het beginsel van de consumentensoevereiniteit zal gedeeltelijk moeten worden losgelaten; industriële produkten zullen niet alleen moeten worden getoetst aan de verlangens van de direct betrokken producent en consument, maar ook aan de externe effecten die productie en/of consumptie ervan met zich meebrengen. Op korte termijn moet het mogelijk worden gemaakt consumenten te beschermen tegen te grote invloed van producenten. Inspraak van consumentenorganisaties moet worden geïnstitutionaliseerd door hen op te nemen in de SER. Kortom, de overheid moet én een consumptiebeleid voeren én een consumentenbeleid!

Ruimtelijke ordening

Ruimtelijke ordening dient gericht te zijn op het welzijn. De ontwikkelingen op het gebied van de ruimtelijke ordening behoren strikt in de hand gehouden te worden, waarbij nauwkeurig vastgesteld moet worden waar industrie-, recreatie- en woongebieden moeten blijven of komen. Bevorderd dient te worden dat de woon- en werkgebieden, indien mogelijk dicht bij elkaar komen te liggen; dit heeft als positief effect dat het verkeer en vervoer enigszins kan worden beperkt. Uiteraard dienen hinderlijke industrieën of industrieën met bijzondere risico's op ruime afstand van de woongebieden te komen. De bevolking en werkgelegenheid worden in versterkte mate gespreid naar verschillende randgewesten, waarbij sprake moet zijn van coördinatie met andere onderdelen van het beleid. Daarbij dient gewaarborgd te zijn dat de gekozen vertegenwoordigers op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau én de burgers voldoende inspraak hebben.

Zoals hierboven blijkt, zijn wij er voorstander van dat de industriële ontwikkeling in de Randstad wordt afgeremd. Wij stemmen er dan ook mee in dat op investeringen in bepaalde delen van het westen een selectieve heffing wordt gelegd, hetgeen wij in het *Beleidsplan*, dat eind 1970 verscheen, reeds voorgesteld hebben. In het *Keerpunt 1972* willen wij dergelijke heffingen combineren met een vergunningstelsel. Daarnaast heeft D'66 in de Tweede Kamer voorgesteld

een Maatschappij voor Regionale Ontwikkeling op te richten, welke o.a. d.m.v. door de rijksoverheid ter beschikking gestelde gelden (waaronder de Breedbandmiljoenen) zou kunnen deelnemen in de oprichting of uitbreiding van bedrijven in ontwikkelingsgebieden in ons land (Noorden, Limburg).

D'66 is sterk tegen ongelimiteerde uitbreiding van het wegennet. Het is D'66 een huiver te bedenken dat half Nederland wordt platgewalst voor autowegen en dat complete binnensteden worden gesloopt om doorgaande wegen aan te leggen. Wij menen dat een goed georganiseerd openbaar vervoer het alternatief dient te zijn om ons voor de hiervoor genoemde rampen te behoeden. Overwogen moet worden de toegang voor particuliere auto's tot de binnenstad aan een vergunningstelsel te binden.

De afsluiting van de Oosterschelde mag niet doorgaan, terwijl wij met betrekking tot de Markerwaard van mening zijn, dat de inpoldering dient te worden opgeschort. Er zal moeten worden onderzocht of in het licht van de gegevens waarover men thans de beschikking heeft, of uitvoering van deze plannen geen onaanvaardbare consequenties heeft voor ons milieu, in het bijzonder de functie van het IJsselmeer als drinkwaterbekken.

D'66 is bezorgd over de ontwikkeling van het vlieg-

verkeer. Enerzijds zijn wij ons bewust van de ongekende mogelijkheden en vrijheid die het vliegtuig ons verschafft, anderzijds moet men zich goed realiseren dat het vliegverkeer ernstige nadelige neveneffecten voor vele Nederlanders met zich meebrengt. Maatregelen die moeten worden overwogen zijn: het stimuleren van een hogere bezettingsgraad van vliegtuigen en de concentratie van Europese luchtvaartmaatschappijen, alles ten einde het aantal vliegbewegingen te beperken. In ieder geval zal het supersoon vliegverkeer boven Nederland moeten worden verboden.

De bevolkingspolitiek dient zich met behulp van actieve voorlichting te richten op een mentaliteitsverandering, zodanig dat men zich bewust wordt van de consequenties van de bevolkingsgroei en dat men dus kleine gezinnen als wenselijk gaat beschouwen. Het sociaal aanzien van ongehuwden en kinderloze echtparen zal moeten worden verbeterd. Hiertoe behoort het stelsel van kinderbijslagen en kinderaftrek gereorganiseerd te worden. Er moet meer de nadruk worden gelegd op gratis voorzieningen voor het kind, dan op financiële faciliteiten. Daarnaast moeten de ouders worden voorgelicht, opdat zij in staat zijn het door hun gewenste kindertal te bereiken. Dwang ten aanzien van de gezinsgrootte wordt door D'66 afgewezen.

H. van Mierlo

De optiek van de CHU

DRS. D. F. VAN DER MEI
MEVR. IR. N. C. DE RUITER

1. Loon- en prijspolitiek

a. In de strijd tegen de inflatie moet de overheid, met haar geheel eigen verantwoordelijkheid voor het economische gebeuren, een belangrijke rol spelen. Daarnaast echter heeft het bedrijfsleven z'n verantwoordelijkheid. Het zou onjuist zijn de verantwoordelijkheid voor de strijd tegen de inflatie te zeer op de schouders van de overheid te leggen.

In de huidige situatie is een zeer nauwe samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven een gebiedende eis. De ontwikkeling van de collectieve bestedingen tot nu toe en de sterke drang om de particuliere bestedingen uit te breiden, maken het noodzakelijk, dat beide ontwikkelingen beter op elkaar worden afgestemd dan tot nog toe mogelijk bleek. In dat kader bepleiten wij afspraken tussen overheid en bedrijfsleven, die verschillende jaren zouden moeten omvatten.

b. De inflatiebestrijding heeft ook internationale aspecten. Deze zijn met name voor Nederland met z'n open economie van wezenlijke betekenis. Wij zijn van mening, dat internationale coördinatie van beleid een noodzakelijk element is in de strijd tegen de inflatie. Met name in EG-verband zal hieraan intensief moeten worden gewerkt. Vanzelfsprekend neemt dit niet weg, dat ons land een eigen verantwoordelijkheid heeft om zelfstandig een bijdrage aan de inflatiebestrijding te leveren. Een verantwoordelijkheid, die des te meer klemt gezien onze koploperspositie in het inflatoire gebeuren.

c. De bestrijding van de inflatie in de sfeer van

lonen en prijzen berust in het algemeen voor een belangrijk deel bij het bedrijfsleven. De overheid zal moeten trachten door overleg met het bedrijfsleven die verantwoordelijkheid te optimaliseren. Mocht dit pogen onverhoopt niet slagen, dan zijn maatregelen op het gebied van de loon- en prijsvorming geboden. Een eenzijdig ingrijpen in de loonvorming dan wel een eenzijdig ingrijpen in de prijsvorming achten wij niet juist, vanwege de onrechtvaardigheid, die aan een zodanige eenzijdigheid kleeft.

d. Wat betreft een loonstop voor ambtenaren zijn wij van mening, dat daarvoor geen rechtvaardiging te vinden is. Waarom zouden ambtenaren vanwege hun ambtenaar-zijn in salaris moeten blijven stilstaan, terwijl vergelijkbare categorieën wél een loonstijging zouden mogen ontvangen? Met betrekking tot een algehele prijsstop zouden wij willen opmerken, dat dit een bijzonder grof middel is, dat slechts zeer korte tijd kan werken en waarvan de effectiviteit moet worden betwijfeld.

2. Inkomensverdeling

a. De vraag of er, gezien de huidige economische problematiek wel de mogelijkheid is om in de komende jaren de inkomensverdeling te wijzigen, menen wij bevestigend te kunnen beantwoorden.

b. Deze vraagstelling is zodanig algemeen, dat het, in het bestek van deze bijdrage, die noodzakelijkerwijs kort moet zijn, nauwelijks mogelijk is daarop een méér zeggend antwoord te geven dan: ten gunste van de

laagste inkomensgroepen en ten koste van de hoogste inkomensgroepen.

c. Het invoeren van een maximuminkomen lijkt ons een zinloze zaak. Het matigen van de stijging van de hogere inkomens is o.i. zinvoller.

d. Zonder dat de trekkers van hoge inkomens in 1973 het voorbeeld geven bij de matiging heeft het weinig zin bijdragen tot matiging van de lagere inkomensstrekkers te verwachten.

e. Vanzelfsprekend hebben werknemers- en werkgeversorganisaties een belangrijke taak bij het totstandbrengen van een gewenste inkomensverdeling. Daarnaast heeft even vanzelfsprekend de overheid onder meer via haar fiscale politiek invloed op de inkomensverdeling, terwijl er tevens via ons uitgebreide systeem van sociale voorzieningen een belangrijke herverdeling van inkomens plaatsvindt.

f. Door het wettelijke minimumloon en de Algemene Bijstandswet hebben we in ons land een gegarandeerd inkomen.

3. Werkgelegenheid

a. In toenemende mate zullen wij er mee rekening moeten houden, dat de mens in z'n actieve periode verschillende keren van beroep zal moeten kunnen veranderen. Zijn of haar oorspronkelijke opleiding dient zoveel mogelijk op deze flexibiliteit te worden afgestemd. Daarnaast blijven omscholingscursussen uiteraard van belang. Een verdere versterking van het instrument van het arbeidsmarktbeleid is daarbij dringend geboden.

b. Geheel voorkomen, dat jongelui na hun studietijd geen passende betrekking kunnen vinden lijkt ons onmogelijk. Noodzakelijk is een beroepskeuzevoorlichting, die onder meer gebaseerd is op een analyse van de toekomstige behoefte aan diverse soorten van arbeid.

c. Buitenlandse werknemers zullen zeker op korte termijn nog een rol vervullen in onze maatschappij. Daarbij komt, dat voor de EG het vrije verkeer van werknemers geldt.

4. Economische groei

De economische groei is voor ons geen doel in zichzelf, ofschoon wij de betekenis van de economische groei voor het vervullen van vele verlangens niet willen onderschatten. Er komt een moment, waarop het belangrijker wordt *hoe* we groeien dan *in welke mate* we groeien. Zo'n moment is bijv. daar, indien de economische groei gepaard gaat met een ontoelaatbare vervuiling van het milieu of een onaanvaardbaar snelle uitputting van grondstoffenvoorraden.

a. De vraag of de overheid een actievere rol moet spelen bij de verdeling van de beschikbare middelen over de potentiële bestedingen kan naar onze mening nauwelijks meer bevestigend worden beantwoord. We zien nl. een ontwikkeling, waarbij een verdere groei van de collectieve sector gepaard gaat met de omstandigheid, „dat een steeds kleiner deel van het accres van de nationale middelen kan toevallen aan de vrije bestedingen van particulieren” (*Miljoenennota 1973*). Diezelfde nota leert ons, dat van 1972 op 1973 85 à 90% van het accres van het netto-nationale inkomen per werkende toevloeit aan de collectieve sector. Door de jongste gegevens m.b.t. de kosten van sociale voorzieningen is dit inmiddels 100% geworden.

b. De overheid moet zowel een consumptiebeleid (overeenkomstig de ruime definitie, die de redactie van *ESB* hieraan geeft) als een consumentenbeleid voeren. De overheid doet dit ook al jarenlang. Het bestaande consumptiepatroon wordt bijv. beïnvloed door fiscale maatregelen. De consumentenbelangen vergen terecht in toenemende mate de aandacht van de overheid.

c. Moet de overheid ingrijpen in de producentensoevereiniteit? De overheid doet dit reeds. Zij kan voorwaarden aan de producenten stellen onder meer in verband met het milieu. Zij kan het doen van investeringen in bepaalde regio's bemoeilijken, zoals beoogd wordt in het wetsontwerp selectieve investeringsheffing.

d. Moeten de productie en consumptie worden afgeremd c.q. stopgezet? Een zodanige *algemene* vraagstelling is naar onze mening weinig zinvol.

5. Ruimtelijke ordening

a en b. *Spreiding*. Het patroon van wonen, werken en recreëren dient op micro- en meso-schaal primair gericht te worden op vermindering van de mobiliteit en verhoging van de kwaliteit van het leefmilieu. Op macro-schaal dient het spreidingsbeleid zich te richten op de ontlasting van de Randstad en stimulering van het noorden, oosten en zuiden.

Aangezien in het algemeen het wonen het werken volgt, dient de spreiding van de werkgelegenheid prioriteit te krijgen. Afremming van de industriële ontwikkeling in de Randstad is als recept zonder meer onvoldoende, gezien het feit, dat met name industrieën veelal arbeidsextensief zijn in vergelijking met de tertiaire sector. Voor een harmonische ontwikkeling van de regio's is een evenwichtig pakket van werkgelegenheid geboden, waarvoor met name bepaalde (arbeidsintensieve) industrieën uit het westen in aanmerking zouden moeten komen.

O.i. geven de kamerstukken 11.942, 12.045, 12.016, 12.010 een goed inzicht in de problematiek en een goede aanzet tot de oplossing.

c, f, d en e. *Verkeer*. Daartoe zal onder meer een uitbouw van de gehele infrastructuur (ook de culturele) noodzakelijk zijn. De uitbreiding van het wegennet zal moeten passen in een integraal verkeers- en vervoersbeleid, waarbij prioriteit dient te worden gegeven aan het openbaar vervoer. O.i. is er geen directe relatie tussen de uitbreiding van het wegennet en de toename van het autobezit, omdat het selectief gebruik van de auto voorwaardelijk dient te worden gesteld.

Het vliegverkeer moet worden afgeremd, zolang er geen afdoende maatregelen zijn om de huidige geluids-overlast te beperken (max. 35 KEH). Mocht de situering van de tweede luchthaven in de Markerwaard plaatsvinden, dan zal dit de huidige opzet van de Zuiderzeewerken ingrijpend veranderen. Ook overigens dienen tijdens de realisatie van grote werken de doelstellingen steeds getoetst te worden aan nieuwe feiten, ontwikkelingen en normstellingen.

g en h. *Bevolking*. In een land als Nederland, met een bevolkingsdichtheid van rond 390 inw./km² is een bevolkingspolitiek een absolute noodzaak. Het tot nu toe gevoerde beleid dient derhalve krachtiger te worden voortgezet. Daarbij dient te worden gesteld, dat zowel de bevolkingsontwikkeling als de bevolkingsstructuur van evident belang zijn voor het welzijn. Wij zijn met

1. Loon- en prijspolitiek

De sterke en hardnekkige inflatie van de jaren zestig is vooral te wijten aan de vrijwel voortdurende overspanning van de Nederlandse economie. De lange duur van de inflatie heeft geleid tot indexatie en tot een zekere gewenning.

Het is noodzakelijk dat vermeden wordt dat opnieuw overspanning optreedt. De inkomens-prijs-spiraal is het meest acute probleem. De overheid moet in intensief overleg met het bedrijfsleven streven naar het beëindigen van deze spiraal, lukt dat niet dan is ingrijpen in de tariefvorming van goederen en diensten (waaronder inkomens) nodig. Er is geen principieel verschil tussen „prijzen”, bijv. van diverse diensten (kapper, huisarts, reparatiewerkzaamheden) en „inkomens”.

Het assortiment goederen en diensten is groter dan het aantal werknemers-functies zodat prijsbeheersing ingewikkelder is dan geleide loonpolitiek. Zo nodig moet zowel in prijzen als in lonen worden ingegrepen (bij sommige prijzen gebeurt dit ook nu, huren, pachten, tarieven van bedrijven die op grond van concessies werken e.d.).

De overheid volgt voor het — zeer talrijke — personeel van rijk, gemeenten, onderwijs, gesubsidieerde instellingen e.d. de trend van de lonen in het particuliere bedrijfsleven. Dit is ook vroeger steeds min of meer gebeurd. Het huidige trendbeleid is gekenmerkt door passiviteit en nabetaling van gebleken verschillen nog in de loop van hetzelfde kalenderjaar. Dit is een van de oorzaken van onzekerheid voor de financiën van overheden, overheidsbedrijven en door de overheid gesubsidieerde stichtingen. Men zou het door minister Toxopeus in 1960-1961 gevoerde actieve trendbeleid kunnen overwegen, d.w.z. een beleid waarbij na overleg met de ambtenarenorganisaties van te voren definitieve afspraken voor één of twee jaar worden gemaakt. Dit zou de duidelijkheid inzake uitgaven en inkomsten (denk ook aan tarieven van overheidsbedrijven e.d.) ten goede komen en kunnen helpen tot grotere stabiliteit te komen. Ook een actief beleid van de overheid t.a.v. bedrijfstakken welke voornamelijk aan de overheid leveren, zodat deze opdraait voor kostenverhoging (bijv. de bouwnijverheid) is wenselijk. Zo'n overleg zou zowel de kosten als ook de werkgelegenheid kunnen betreffen.

de Tweede Europese Bevolkingsconferentie van mening, dat vanuit waarde-oordelen omtrent het welzijn doelstellingen m.b.t. ontwikkeling en structuur van de bevolking moeten worden geformuleerd.

Wij verwijzen u voor het overige naar het Beginsel- en Werkprogram van de CHU.

D. F. van der Mei
Mevr. N. C. de Ruiter

Het overleg met het bedrijfsleven als geheel kan inkomens (ook buiten CAO's), werkgelegenheid, sociale verzekeringen e.d. betreffen; een meerjarige afspraak is wenselijk. Grotere continuïteit zowel inzake bestellingen door de overheid als inzake tarievenpolitiek en inkomens kan helpen tot een betere sfeer te komen, frequente wijzigingen van prijzen en inkomens scheppen een nerveuze sfeer en stimuleren de inkomensprijs-spiraal. Het matigen van de hoogste inkomens is wenselijk zowel ter wille van de inflatiebestrijding nu als ter wille van een wat gelijkere inkomensverdeling.

De Nederlandse inflatie is niet veroorzaakt door stijging van importprijzen, deze was relatief gering. Wel heeft een sterke buitenlandse vraag soms bijgedragen tot de spanning. Het is de taak van de overheid om een anticyclisch beleid (met wiebeltax of andere instrumenten) te voeren opdat de totale vraag naar arbeidskrachten zich regelmatig ontwikkelt. Slechts bij een permanente overschotpositie hoeft aan revaluatie te worden gedacht.

Een Monetaire Unie in West-Europa kan onderlinge monetaire verstoringen beëindigen. Een duurzame unie is alleen mogelijk als er één centrale bank wordt geschapen en de afzonderlijke valuta's ophouden te bestaan. Dit vereist een sterk gezag van de Europese federatie en is daarom nog niet dichtbij.

2. Inkomensverdeling

Een goed overzicht over de inkomensverdeling in Nederland (feiten, normen, maatregelen) is gegeven in de *Nota over de Inkomensverdeling in Nederland* van september 1969 (bijlage 15 bij de *Miljoenennota 1970*). Daaruit blijkt dat omstreeks de bezettingsjaren veel is gebeurd (invoering van hoge en sterk progressieve tarieven loon- en inkomstenbelasting, kinderbijslag, huurbeheersing) waardoor een gelijkere verdeling van de inkomens is verkregen. Met „inkomen” doel ik hier op het voor een gezin, rekening houdende met de gezinssamenstelling, besteedbare inkomen. Het heeft weinig zin om statistieken te verzamelen over jaarincomens van afzonderlijke burgers, waarbij bijv. gehuwde vrouwen veelal een inkomen van nihil hebben, of een gering bedrag, evenals vele kinderen. Toch wordt, ook door economen, nog veel geschreven over de inkomensverdeling aan de hand van dit materiaal dat geen rekening houdt met het gezin als consumptie-huishouding. Het doet er voor iemand niet toe welk inkomen hij zelf aan de fiscus moet opgeven, maar hoeveel inkomen het gezin waartoe hij behoort ontvangt en uit hoeveel leden dit gezin bestaat.

Na de Tweede Wereldoorlog is de inkomensverdeling verbeterd door uitbreiding van het sociale verzekeringsstelsel terwijl ook de verschillen in bruto-beloning wat zijn verkleind, vooral door optrekking van

de lage inkomens (landarbeider, huishoudelijk personeel e.d.). De uitbreiding van voortgezet onderwijs betekent een uitbreiding van het aantal mensen met iets hogere inkomens. Er is echter in Nederland in het algemeen weinig nivellering opgetreden van de loonlijn, d.w.z. van de verhouding tussen werknemers wat hun bruto verdiende inkomen betreft (bijv. onderwijzer-leraar-hoogleraar).

De inflatie heeft vooral de particulier gepensioneerden getroffen, waarvoor verhoging van AOW-uitkeringen enige, maar meestal geen volledige compensatie geeft.

Er is de laatste dertig jaar vrij veel gebeurd aan de verdeling van (netto-)inkomens (per gezinslid) en er liggen weinig voorstellen ter tafel die tot belangrijke verbeteringen zouden kunnen leiden. De marginale druk van inkomsten (of loon-)belasting en sociale premies belooft bij vrij bescheiden inkomens al 40 of 50%, zodat over verdere verhoging van dergelijke heffingen (waar bovendien ontwijking en fraude ernstiger zijn dan bij indirecte belastingen terwijl de heffingen ten dele inspannings-verdiensten treffen) niet licht kan worden gedacht. Eerder biedt het perspectief om te streven naar matiging van hoge inkomens (zeg van f. 40.000 of f. 50.000 per jaar en hoger) zowel bij overheid als in het bedrijfsleven.

Het invoeren van een maximum inkomen heeft geen zin onder meer omdat iemand die dat maximum bereikt dan op confiscatoire wijze zou worden belast over werk of inkomsten uit een verkregen erfenis of zo, hetgeen onredelijk is en tot ontwijking (bijv. verschuiving van inkomsten naar familieleden, inkomen ontvangen in natura) of emigratie zou leiden.

Invoering van een „gegarandeerd inkomen” — dus inkomen ook voor wie niet wil werken — heeft geen zin. Er is recht op werk, wie niet kan werken krijgt inkomen uit sociale verzekeringen of op grond van de bijstandswet. Invoering van een „gegarandeerd inkomen” zou een groot onrecht betekenen tegenover allen die met arbeid hun kost verdienen.

Belangrijke elementen van een verbetering van de inkomensverdeling in de komende jaren zijn een uitbreiding van de oudedagsvoorziening (pensioenen) als „tweede laag” boven de AOW opdat voor een groot deel van de bevolking het inkomen na 65 jaar in redelijke verhouding blijft staan tot het inkomen in de actieve periode, voorts een uitbreiding van de arbeidsongeschiktheidsverzekering tot andere groepen dan werknemers.

Matiging is, zoals gezegd, wenselijk inzake de hoge inkomens bij overheid, bedrijfsleven en vrije beroepen. Het is hiervoor niet voldoende om alleen een beroep te doen op werknemers- en werkgeversorganisaties.

Inflatiebestrijding is een bijdrage tot vermindering van onredelijke en ongewenste inkomensverschuivingen. Het in beginsel streven naar voldoende werkgelegenheid voor de eigen bevolking, zonder werving van buitenlandse arbeidskrachten, kan helpen om de loonlijn gelijkmatiger te doen lopen (relatief hogere beloning voor continu arbeid e.d.).

3. Werkgelegenheid

Voorlichting over de toekomstmogelijkheden in de diverse beroepen is wenselijk. Vrijheid moet echter blijven voor ieder die zich in een bepaalde richting

wil bekwamen, zeker als hij geen beroep doet op financiële hulp van anderen, ook al biedt een bepaalde studierichting vermoedelijk weinig perspectief. Het is echter wel aanvaardbaar dat stelsels als studietoelagen of overheidscontracten worden gericht op opleidingen waar vraag verwacht wordt en dat bijv. geen piloten of beroepsofficieren worden opgeleid als daar een overschot dreigt.

Het is echter niet nodig om zich te zeer zorgen te maken over de aanpassing van opleidingen, naar omvang studerenden, aan mogelijkheden van „passend” werk. Een nieuwe generatie is in het algemeen voor een groot deel geïnteresseerd in de concrete mogelijkheden die een opleiding biedt, anderzijds kan men met een bepaalde opleiding, als men maar geografisch en mentaal mobiel is, nog verschillende kanten op. Het is onjuist om ervan uit te gaan dat jonge mensen zo gefixeerd zijn tijdens hun studie in een bepaald patroon dat zij alleen voor één soort aansluitend werk geschikt zijn. Er is trouwens ook altijd nog de mogelijkheid van uitwisseling met het buitenland, zeker als gezorgd wordt dat tijdens beroepsopleiding althans één taal zo onderwezen wordt dat men daarmee de wereld in kan.

De Nederlandse economie moet niet zo overspannen worden dat buitenlandse arbeidskrachten nodig zijn. De planning van werkgelegenheid, bijv. in het Rijnmondgebied, moet niet alleen rekening houden met milieufactoren, maar ook met het feit dat Nederland vol is.

Een actiever arbeidsmarktbeleid (voorlichting, her-scholing) kan van belang worden waarbij ook aandacht moet worden besteed aan de vermoedelijk sterk stijgende behoefte aan personeel in de verzorgende beroepen. Het wegnemen van bepaalde fiscale barrières door het nieuwe stelsel van inkomstenbelasting kan bevorderen dat gehuwde vrouwen die buitenshuis willen werken dit ook gaan doen.

4. Economische groei

De toenemende volte, de achteruitgang van het milieu en het rapport *Limits to Growth* van de Club van Rome hebben tot herwaardering van de economische groei geleid. Economen en bestuurders hebben ook in het verleden in beginsel wel de waarde van meer immateriële zaken als stedelijk schoon, stilte, groen, goed water erkend, maar in de praktijk werd achteruitgang op dit gebied vaak verwaarloosd. Zo werd bij tal van wegenprojecten wel gerekend met de tijdswinst voor de automobilist, maar niet met de nadelen van die rit voor anderen (onveiligheid, luchtvervuiling, geluidshinder, het in beslag nemen van natuurgebied of grond in steden).

Herwaardering van economische groei zal leiden tot kritischer beoordeling van projecten in volle gebieden van ons land, tot kritischer beoordeling van projecten die het milieu in technische zin (water, lucht, bodem) vervuilen en op den duur ook tot kritischer beoordeling van projecten die een excessief beroep doen op grondstoffen. Dit laatste is echter zeer sterk ook een wereldprobleem. Nederland heeft wel last van eigen volte of van eigen geluidshinder, maar ondervindt slechts in geringe mate t.z.t. de terugslag van eigen bijdrage tot uitputting van een grondstoffenvoorraad.

De milieuwetten van de laatste jaren beïnvloeden het productieproces nu al ten goede (in de richting van minder water- en luchtverontreiniging). De overheid heeft, afgezien van deze wetgeving, een grote invloed omdat de overheid en haar bedrijven een groot deel van de investeringen in Nederland verrichten of financieren en omdat de overige investeringen goeddeels tot stand komen op door de overheid aangelegde industrieterreinen.

De grootste zelfstandigheid heeft de industrie op terreinen die ze al in bezit, of langlopende huur, heeft. Voor zover de huidige milieuwetten niet voldoende effectief zijn, zouden nieuwe instrumenten geschapen moeten worden om overheidsbeïnvloeding van productieprocessen mogelijk te maken. Het is echter de vraag of de thans recent aangevulde wetgeving, en „moral persuasion” onvoldoende zijn.

Aan een „consumptiebeleid” is weinig gedaan behalve afremming door accijnzen op produkten als alcohol, tabak en benzine, en het verbod van sommige produkten zoals marihuana. Het is nuttig dat in de toekomst, onder meer in het onderwijs, meer geschiedt om de burger ook te scholen als consument. Het is bijv. nog niet algemeen doorgedrongen dat tandbederf bij jonge kinderen vooral een gevolg is van het gebruik van snoep. Voorlichting is wenselijk over het verschil tussen consumptie van produkten waar een ander geen hinder van heeft (boeken, muziek — meestal —, vakantiereizen e.d.) en consumptie die wel tot hinder leidt (motorboten op meren waar gezwommen of gezeild wordt, sportvliegen, gebruik van lawaaiige bromfietsen, onnodig gebruik van de auto). Overwogen kan worden om richtlijnen in te voeren voor de reclame betreffende schadelijke produkten zoals tabak.

5. Ruimtelijke ordening

Het is nog steeds wenselijk de hoofdlijnen van de *Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland* van 1966 zo goed mogelijk na te leven. Dit betekent onder meer een betere verdeling van activiteiten over het land (minder in het Westen, meer elders, met name in het Noorden). Binnen een regio dienen natuur- en landschapsgebieden zo goed mogelijk intact te blijven, dus concentratie van bebouwing in steden. Steden dienen liefst niet groter te worden dan ca. een half miljoen inwoners; dan is een hoog peil van voorzieningen mogelijk, maar blijven de afstanden binnen de stad redelijk, lopen de kosten per inwoner niet excessief op en is de natuur buiten de stad goed bereikbaar.

Het is van belang om in een stad evenwicht tussen woon- en werkgelegenheid na te streven (geen slaapsteden, geen Manhattans). Voorts is het van groot belang, om de verkeersbehoefte te verminderen (ter wille van de veiligheid en ter vermindering van excessief beslag op grond ten behoeve van aanleg van wegen en parkeerterreinen) om menging van functies na te streven, dus van wonen, werken, winkelen en recreatie. Dit kan echter niet t.a.v. sommige zware industrieën.

Het is hiervoor onder meer nodig om grote complexen te vermijden omdat een groot complex, onverschillig of het om kantoren, medische voorzieningen, ziekenhuizen of woningen gaat, altijd tot grotere verkeersbehoefte leidt dan kleinere eenheden die dichter

bij de andere functies gesitueerd kunnen zijn. De centrale overheid dient de groei van havens en industriegebieden in het Westen te remmen omdat het Westen van ons land al vol is en omdat de behoefte aan ruimte per inwoner nog zal toenemen. Voorts dient de overheid te streven naar verplaatsing van een aantal (semi)overheidsdiensten ook uit de noordvleugel van de Randstad naar elders. Gemeenten waarheen een dienst verhuist dienen allen, die overwegen om te komen, goed voor te lichten over de stad en over woonmogelijkheden.

Het landelijk autowegennet moet grofmazig blijven. Het verbeteren van bestaande verbindingen verdient de voorkeur boven de aanleg van nieuwe parallelle verbindingen. Continuïteit in de wegenbouw is van belang, tal van belangrijke verbindingen moeten nog worden verbeterd of voltooid, het is onaantvaardbaar dat sommige belangrijke routes door kommen van dorpen e.d. lopen. Het is echter niet mogelijk om onbeperkt aan parkeer- of rijwensen van een toenemend aantal auto's tegemoet te komen, ten dele omdat het tot een vicieuze spiraal leidt (gebouwen komen verder van elkaar af, daardoor neemt de verkeersbehoefte weer toe), ter wille van de verkeersveiligheid met name in de steden, ter wille van het stedelijke milieu, en ter wille van landschap en natuur. Een wegennet als geschetst in de Integrale Verkeers- en Vervoersstudie van het Nederlands Economisch Instituut voor het jaar 2000 moet worden voorkomen.

Het Deltaplan wordt in de komende jaren voltooid wat de grote afsluitingen betreft (Oosterschelde-1978). Het is van belang om aandacht te schenken aan compartimentering van de Oosterschelde ter wille van de biologische verscheidenheid en ter bescherming van althans een compartiment tegen vervuild Rijnwater.

Ook de Zuiderzeewerken komen in hun laatste fase met de inpoldering van de Markerwaard. Het is van belang om verschillende alternatieven voor deze inpoldering te overwegen, vermoedelijk is zowel ter wille van de waterhuishouding als om andere motieven (zoals de vestiging van een Tweede Nationale Luchthaven) een inpoldering van de Markerwaard gewenst.

Het luchtverkeer dient alle kosten die het veroorzaakt te gaan dragen. Sportvluchten, nachtvluchten e.d. dienen te worden afgeremd. Het openbaar vervoer te land (trein, metro, tram, bus, taxi) verdient bevordering o.a. door vaststelling van een plan voor nieuwe railverbindingen. Het particuliere vervoer per (brom)fiets verdient bescherming door aanleg van voldoende gescheiden fietspaden. Het particuliere vervoer per personenauto zal in natuurgebieden en in steden slechts in beperkte mate mogelijk zijn. Beïnvloeding van dit verkeer is mogelijk door tal van maatregelen op het gebied van ruimtelijke ordening en stedebouw welke eerder zijn genoemd, en door parkeerbeleid.

Een goede kwaliteit van de steden is van het grootste belang, de herinrichting van de oude wijken dient daarbij een zwaar accent te krijgen. Op deze wijze kan een verbetering van het milieu in het westen worden bereikt, terwijl de uitbreiding van werkgelegenheid — voor zover mogelijk zonder ernstige schade aan milieu — vooral elders dient plaats te vinden.

De bevolkingsgroei blijft een probleem. Voorlichting over bevolkingsgroei en over mogelijkheden van emigratie is nodig, ook op de scholen.

W. Drees

Boeken nieuws

Prof. Dr. B. J. Kouwer: Inleiding tot de factoranalyse. Wolters-Noordhoff NV, Groningen — Erven J. Bijleveld, Utrecht, 180 blz., f. 23,75.

Deze posthume uitgave van Prof. Dr. B. J. Kouwer over het factoranalytische werk is primair bedoeld voor studenten en afgestudeerden in de sociale wetenschappen die geïnteresseerd zijn met een niet-mathematische uiteenzetting over de grondbeginselen van de factoranalyse. Hierdoor overbrugt het boek de kloof naar de meer wiskundig georiënteerde handboeken over deze statistische techniek. Naast de eenvoudige begin-

selen van de factoranalyse worden in de laatste hoofdstukken de bijdragen gebundeld die door Prof. Kouwer zijn geleverd aan de methodische voortgang van de factoranalyse.

Editie Cremers: Wet op de ruimtelijke ordening, Woningwet. S. Gouda Quint, D. Brouwer en Zoon, Arnhem, 1972, 200 blz., f. 17,50, supplementen 7 cent per blz.

Losbladige uitgave van de Wet op de ruimtelijke ordening en de Woningwet. Bevat tevens de Overgangswet ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, en de wederopbouwwet voor zover geldig na 1 augustus 1970. Mr. J. F. Jansen en Mr. J. G. A. A. de Jager verzorgden de jurisprudentie en de verdere administratiefrechtelijke regelingen. Achterin de uitgave is een uitgebreid register opgenomen.

Germany. OECD, economic-surveys, Parijs, 1972, 82 blz., f. 4,50.

Jaarlijkse uitgave over de economische toestand van West-Duitsland. Ze bevat tabellen, grafieken en commentaren over Westduitse macro-economische grootheden en bevat suggesties over de in de toekomst te voeren economische politiek.

Prof. Dr. J. H. C. Christiaanse en Mr. J. C. K. W. Bartel: Wet vennootschapsbelasting 1969. Kluwer, Deventer, 1972, 108 blz., f. 12,50.

Overdruk van de losbladige, eveneens bij Kluwer verschenen, band VVS-deel A. Bevat de tekst van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969, het Uitvoeringsbesluit vennootschapsbelasting 1971 en de Uitvoeringsbeschikking Vennootschapsbelasting 1971, alsmede een artikelsgewijs commentaar op de wet.

HERHAALDE OPROEP

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

Bij de 2e afdeling der provinciale griffie van Zuid-Holland (provinciale financiën en economische zaken) moet worden voorzien in een vacature, welke op korte termijn zal ontstaan door pensionering van de huidige functionaris.

Betrokkene zal moeten fungeren in het kader van een bij de provincie Zuid-Holland in voorbereiding verkerend systeem van geïntegreerde beleidsvoering. De te benoemen ambtenaar zal meer in het bijzonder tot taak hebben:

- het begeleiden van de samenstelling van de provinciale begroting, de wijzigingen daarvan en de rekening en het redigeren van de voordrachten aan provinciale staten ter zake, zomede
- het verzamelen en in nota's verwerken van financiële gegevens betreffende bijzondere projecten.

Voor de vervulling van deze functie zijn vereist een opleiding op het gebied van de financiële overheidsadministratie - bij voorkeur diploma Gemeente-Financiën - en enige jaren ervaring op dat terrein bij een ander publiekrechtelijk lichaam of een overheids-accountantsdienst. Leeftijd 30 à 35 jaar.

Bij gebleken bekwaamheid en geschiktheid kan aanstelling plaats vinden in de rang van referendaris (salarisgrenzen f 2186,— tot f 2909,— per maand). Vakantie-uitkering 7%. AOW-premie voor rekening van de provincie. De provincie Zuid-Holland is aangesloten bij de Interprovinciale Ziektekostenregeling (I.Z.R.).

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van volledige personalia en referenties binnen veertien dagen na het verschijnen van dit blad te zenden aan de Griffier der Staten van Zuid-Holland, Koningskade 1 te 's-Gravenhage.

In de linkerbovenhoek van de brief en de enveloppe te vermelden de letters C.A.P.D./S.